

TEDENSKA PRILOGA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Trst 19. jan. 1950

Št. 2-3 - Leto II.

Makso Bače:

O NEKATERIH VPRAŠANJIH kritike in samokritike v ZSSR

Ta članek, ki ga objavljamo v današnji dvojni prilogi, je napisal Makso Bače v novembrski številki «Komunist» (III. št 6 zaglavje Kritika in poročila). Pomembna in zanimiva vsebina članka bo naltela nedvomno na največjo pozornost naših bralcev in bralk.

Eno izmed glavnih vprašanj, ki zanimajo zôaj slehernega komunista, je vprašanje, kateri vzroki potiskajo nekatere voditelje CK VKP(b) na pot revizije marksizma-leninizma, kaj jih je napotilo, da so zapustili pot internacionalizma, kje naj iščemo glavni vzrok, da so ubrali pot kontrarevolucionarne gonje zoper pridobitve socialistične revolucije jugoslovanskih narodov?

Bilo bi nemarksistično, če bi vzroke za takšne ukrepe CK VKP(b) proti Jugoslaviji iskali samo v njegovem pojmovanju zunanjepolitičnih odnosov. Zunanja politika kake ôeželé ni in ne more biti nič drugega kakor izraz njene notranje politike. Zato moramo nekatere, morda pa tudi glavne vzroke za takšno pot CK VKP(b) vsekakor iskati v njegovi notranji politiki. Proučevanje notranjepolitičnih problemov Sovjetske zveze bi nam najbrž odgovorilo na mnoga vprašanja njene zunanje politike. Iz vsega kompleksa notranjepolitičnih problemov ZSSR se bomo omejili tu samo na eno vprašanje, namreč na vprašanje kritike in samokritike. Znano je, da sovjetski tisk prav kritiko in samokritiko često poudarja kot gibalno silo sovjetske družbe, kot posebno zakonitost gibanja sovjetske družbe. Če si ogledamo kritiko in samokritiko v ZSSR in vsaj nekoliko analiziramo nekatere primere kritike in samokritike, pričemo do enega, in sicer zelo važnega dela odgovore na vprašanje, kako in zakaj je CK VKP(b) ubral pot, ki zavira nadaljnji razvoj proletarske revolucije v svetu.

Vprašanje kritike in samokritike v ZSSR bomo obravna-

vali od teoretične in politične strani ali, bolje rečeno, skušali bomo povedati, kaj v ZSSR o kritiki in samokritiki govore in kako jo uresničujejo. Revizionizem je namreč pri njih očiten v prvem in drugem smislu. Najprej bomo skušali navesti nekaj osnovnih misli o marksistični kritiki in samokritiki.

1.

Skozi vso zgodovino se je razvijala kritika, podzavestno in spontano z njo pa tudi samokritika ôružbe. Temelj družbene kritike, razredni boj, je glavna vsebina vse ôloveške preteklosti. Zavest, da se je treba boriti proti starim, preživelim družbenim redom in nazorom, da je potrebna najostrejša kritika, so razvijale vse revolucionarne sile v zgodovini, to zavest so razvijali največji geniji preteklosti. Sto in sto let se je buržoazna znanost borila za svojo svobodo kritike. Angleško, francosko in nemško buržoazno revolucijo je spremljala zahteva njihovih filozofov, da mora biti vse podvrženo soôbi kritike. Ob koncu buržoaznega razvoja je skušal največji buržoazni filozof Hegel, ôeprav v idealističnem smislu, vsaj abstraktno razložiti kritiko in postavil je kot načelo svoje filozofije: «Na zemlji in na nebu ni ničesar, kar ne bi imelo v sebi svojega obstanka in svojega zanikanja».

Kljub vsemu temu pa kritika ôe vedno ni bila znanstveno obrazložena, ljudem ôe vedno ni bilo znano, kaj je pravi vzrok, vir in gibalno kritike, v čem sta prava vsebina in bistvo kritike, kdaj kritika nastane in v kakšnih oblikah, in naposled, kje in v čem je kriterij pravilne oziroma nepravilne kritike. Pred marksizmom so misleci vseh ôasov zastavljali ta vprašanja in odgovarjali nanje, niso pa jih mogli pravilno in ôokončno re-

šiti. Glavna vzroka za to sta dva. Pred proletariatom noben razred v praksi ni bil in tudi ni mogel biti do kraja revolucionaren in kritičen. Družbeni položaj vsakega razreda pred proletariatom, kolikor je prišel na krmilo je bil tak, da se je iz revolucionarnega spreminjal v kontrarevolucionarni razred. Pred proletariatom noben razred ni mogel formirati takšnega družbenega reda, v katerem bi postala človeška svoboda, s tem pa tudi svoboda kritike, neogiben pogoj za razvoj in napredek tistega družbenega reda. Vsi dosedanja vladajoči razredi so gradili svojo oblast na suženstvu, zatiranju in izkoriščanju. To pa je bil prvi in poglavitni vzrok, da niti praktične niti teoretične kritike ni bilo mogoče postaviti na znanstveno podlago, ker so predmarksistični misleci in ideologi razlagali izvor, vsebino in metodo kritike v glavnem idealistično. Drugi vzrok, odvisen od prvega, je izviraj iz slabega naravoslovja in teoretične misli na splošno. Brez pravičnega gledanja na svet in na družbo kot celoto ni mogoče pravilno določiti mesta in pomena kritike. To je lahko storil samo dialektični materializem kot največja znanstvena pridobitev človeštva in kot znanstveni svetovni nazor proletariata. Proletariat ima pred seboj perspektivo, kakršne ni imel noben razred pred njim. Zgodovinska naloga proletariata je osvoboditi sebe, s tem pa tudi ves svet vsake vrste izkoriščanja in zatiranja. Proletariat ne more izpolniti svoje naloge, če ne postane predstavnik vse človeške družbe, če ne zagotovi človestvu svobodnega razvoja v bodočnosti. Marx in Engels sta se pojavila na svetovnem tlorišču v času, ko so dozorevali pogoji, da moderni proletariat osvobodí sebe in s tem uresniči največjo revolucijo v zgodovini družbe. Marx in Engels, ki sta izražala potrebe proletariata, sta le-temu pomagala, da se je zavedel, da je zgradil lastno znanost, lastno metodo, svoje revolucionarno gledanje na svet, da je vzel v svoje roke lastno usodo, s tem pa tudi bodočnost vse družbe. Marx in Engels, ki sta odkrivala ljudem glavne, najvažnejše in dotlej ljudem neznane zakone njihovega življenja, sta do kraja znanstveno raztomačila kritiko, iz kritike in samokritike pa napravila sestavni, bistveni del svojega nauka.

Marxizem se je tudi začel kot kritika. Največjo idejno revolucijo sta uresničila Marx in Engels predvsem z najmočnejšo kritiko v vsej zgodovini človeštva. Vso preteklost družbe, vse sadove znanosti in tehnike, vse sadove politične ekonomije, naravoslovja in družbene vede, vse raznovrstno pot filozofije, vse utopistične nauke o socializmu, sta Marx in Engels neizprosno, revolucionarno kritizirala. Že leta 1843 je Marx pisal Rugeju, da ima za svojo dolžnost »vse obstoječe neusmiljeno kritizirati« (1). Samo na ta kritični način je lahko marxizem sprejel kot dediščino in dalje razvil najboljše in najlepše, kar je bilo človeštvo dotlej ustvarilo na področju proizvodnje, znanosti, kulture, filozofije, politične ekonomije in socializma.

Obravnavano s stališča razvoja in življenja vse človeške družbe je Marxovo in Engelsovo delo hkrati največja kritika in največja samokritika družbe. V osebi Marxa in Engelsa kot ideologov proletariata je našel ves sočuten svet najpravičnejšo kritično oceno svoje preteklosti spoznal edino pravilno pot svoje bodočnosti.

Marxistična kritika in samokritika sta sestavni del marxističnega gledanja na svet in na družbo, sestavni del dialektičnega in zgodovinskega materializma, nazor, katerega naloga ni samo določeno tolmačiti dogajanje v naravi in družbi, marveč tudi mobilizirati delovne množice za revolucionarno spremembo preživelega družbenega reda, za likvidacijo izkoriščanja in zatiranja na splošno.

Ce hočemo dobiti pravičen pojem o kritiki — tu pa mislimo samo na progresivno kritiko — moramo kritiko najprej razumeti v njenem najširšem smislu, t. j. kot tisti del praktične in teoretične dejavnosti ljudi, ki zanika staro ter omogoča in išče ustvarjanje novega ne glede na to, na katerem področju in v kakšni obliki, ne glede na to, ali v odnosu ljudi do narave, ljudi med seboj, ali v mišljenju ljudi, ne glede na to, ali delajo ljudje to z orožjem ali brez orožja, s tem ali

onim pripomočkom. Tako je pojem kritike v svoji filozofski osnovi identičen pojmu boja ali, še natančneje rečeno, zavestnega boja.

Kritika je torej v družbi vsesplošen pojav. Saj ves razvoj družbe ni nič drugega kakor njena nenehna kritika bodisi v odnosu do narave, kar se izraža v čedalje večjem napredku proizvodnih sredstev in naravoslovja, bodisi v medsebojnih odnosih družbe, kar se odraža v njeni čedalje boljši razredni organiziranosti, ali glede na mišljenje, čustva, okus itd., kar se zrcali v razvoju družbene filozofije in umetnosti. S tem da družba zavestno ali podzavestno, hote ali nehoče, kritizira staro, uresničuje hkrati lastno samokritiko. Marxizem konec koncev ne išče vira, vzroka in gibalne sile politične, pravne, znanstvene, verske, umetniške, filozofske in katere koli družbene kritike v njih samih, marveč v materialnih, ekonomskih proizvodnih pogojih tiste družbe, v materialnih proizvodnih silah ter v njihovih notranjih spremembah in protislovjih. »Socialni, politični in duhovni življenjski proces na splošno je pogojen z načinom proizvodnje materialnega življenja«, pravi Marx. Vsebinska, čas in oblika kritike v družbenem življenju so pogojeni z načinom proizvodnje materialnega življenja in njegovimi protislovji.

V kaosu družbenih protislovij je znal edino marxizem najti osnovne zakone, na podlagi katerih lahko neposredno razložimo vse najvažnejše pojave, vse velike ideje ter vse bolj znane boje in kritike v družbenem življenju. Marxizem je znal natančno ugotoviti, kaj določa nagibe ljudi in celih množic, kaj povzroča nasprotujoče si ideje, težnje in konflikte v družbi. Vir vseh glavnih družbenih protislovij, vseh dosedanjih družbenih kritik, bojev in revolucij, vseh družbenih protislovnih teženj vidi marxizem v različnih položajih razredov v družbi, v različnih življenjskih pogojih posameznih razredov določene družbe. Tako je marxizem odgovoril na vprašanja, zakaj nastanejo v družbi protislovja, med kom pride do protislovij in kako ta protislovja odpravimo. Vsa dosedanja družbena protislovja so odstranjevali v obliki boja in kritike. Kakšne oblike je dobivala kritika, ali versko ali filozofsko, znanstveno ali umetniško, ekonomsko, politično ali kakršno koli, to je bilo vedno odvisno od konkretnih pogojev boja od konkretnih odnosov med razrednimi silami. Samo nekaj je držalo v vsej človeški preteklosti, namreč, da se je v vseh velikih trenutkih, ko se je bila odločilna bitka med silami napredka in reakcije, orožje kritike nujno spreminjalo v kritiko z orožjem. Oborožene revolucije so bile lokomotive zgodovine.

V svojem boju in svojem razvoju je proletariat nujno kritičen in samokritičen. Proletariat je nujno rasel iz šibkega, nezavednega in neorganiziranega v čedalje močnejšega, zavednejšega in čedalje bolj organiziranega. Na svoji poti je nujno moral premagovati težave, si pridobivati izkušnje, odkrivati svoje napake in se učiti na njih. Proletariat bo to nujno delal tudi v bodoče, ker ga čaka ne le naloga, da uresniči zmago proletarske revolucije po vsem svetu, marveč tudi, da privede družbo v nov, svoboden družbeni red.

Malodane vse komunistične partije sveta se že skozi desetletja ravna po leninističnih načelih in metodah kritike in samokritike, in nekatere jih z večjo, druge pa z manjšo odločnostjo uresničujejo. Razvoj mednarodnega proletariata in njegovih partij je neločljiv od njegove kritičnosti, to se pravi od načela, da se je treba učiti iz izkušenj, da je treba politično linijo ter organizacijska in taktična načela nenehno izpopolnjevati. Da je znala naša partija tudi med drugo svetovno vojno popeljati naš delavski razred in naše narode v revolucijo, za to se moramo med drugim zahvaliti tudi dejstvu, da si je znala pridobiti velikanske politične in taktične izkušnje, ki jih je imel proletariat že prej, zlasti pa po Oktobrski revoluciji, in da sta bila kritika in samokritika v njej že prej sredstvo za notranjo partijsko krepitev, glavna pot in pripomoček za premagovanje napak, slabosti in težav. In če hoče naša partija premagovati vse težave, na katere zadeva in bo zadevala, bo nujno morala orožje kritike in samokritike še bolj zaostri in ga dalje razvijati.

Zdaj pa se nekoliko pomudimo pri vprašanju samokritike. Mnogi namišljeni marksisti uporabljajo ta pojem izključno

(1) K. Marx - F. Engels, Dela zv. I., str. 364.

(nadaljevanje sledi)

neznansveno in filistrsko. Takšni ljudje mislijo, da je samokritika zgolj v tem, da posameznik (sam), če ga kritizirajo, prizna in se kesa. To pa ni poglobljena, glavna, osnovna vsebina pojma samokritike. Že večkrat smo omenili, da je z drugega stališča gledana kritika hkrati tudi samokritika. Za marksiste pa je samokritika še nekaj več. Marksisti predvsem vedo, v skladu s svojim gledanjem na svet, da se svet nenehno giblje, da se vsi pojavi, odnosi, sile, objektivni in subjektivni pogoji nenehno spremenjajo in da morajo svoje stališče vskladiti s spremembami teh objektivnih in subjektivnih pogojev za boj, če hočejo v njem zmagati, pa tudi da se po zmagi ne ustavijo in ne zavirajo razvoja. Samokritičnost temelji tudi na tem, da marksisti vedo, da je treba naravne, že bolj pa družbene zakone in njihove konkretne oblike, v katerih se uveljavljajo, čedalje bolj spoznavati, kar zopet pomeni, da so marksisti že vnaprej pripravljeni svoje stališče in svojo dejavnost spreminjati, t. j. izpopolnjevati s preverjanjem v praksi. Komunisti so samokritični tudi zato, ker vidijo pred seboj ideal komunistične družbe, komunističnih odnosov med ljudmi, in ker se na poti v to družbo ne morejo nikjer popolnoma ustaviti, ker ne morejo biti nikjer popolnoma zadovoljeni. Marksisti morajo premagovati vedno nove težave in ovire, že doseženi uspehi morejo in morajo biti podlaga za nadaljnji razvoj in napredek, zli, kar je isto, za nadaljnjo borbo. Naposled, komunistična samokritičnost je podlaga komunističnih odnosov, ki se bodo gradili v znamenju čedalje večje skladnosti med interesi kolektiva in posameznika.

Zavest komunistov, da se vse nenehno giblje, njihova zavest, da je pravilno odraščanje družbene biti in njenih notranjih teženj v zavesti ljudi velikanskega ustvarjalnega pomena za nadaljnji razvoj same družbene biti in da je zato potrebno, da čedalje bolj spoznavamo splošne zakone in konkretne oblike življenja in boja, njihova revolucionarnost in zvestoba komunističnim idealom, to je prava vsebina in bistvo komunistične samokritičnosti.

2.

Videli smo, da je marksistični nauk o kritiki in samokritiki star, kakor je star sam marksizem. Marksistično kritiko in samokritiko je razvijalo revolucionarno delavsko gibanje že sto let. Zato se čudimo, da nekateri teoretiki v ZSSR «teoretično» obravnavajo vprašanje kritike in samokritike kot samo svoje vprašanje, da čisto prikazujejo kritiko in samokritiko kot pridobitev samo svoje partije itd.

A. A. Zdanov pa je šel še dalje. Zdanov razglša, da sta postali kritika in samokritika v ZSSR «nova oblika gibanja, nov tip razvoja, nova dialektična zakonitost».

Zanimiva sta položaj in kraj, kjer je bil razglašen ta novi zakon. Zdanov je to storil na posvetovanju najuglednejših filozofov Sovjetske zveze, 24. junija 1947 v Moskvi, ko jim je zalučal v obraz očitek, da so daleč od fronte boja, da nekateri izmed njih monopolizirajo filozofsko delo, da med mladimi ni bojevitosti, da se drugi boje, da vlača med njimi strahopetnost itd. itd. Takšen dejanski položaj kritike in samokritike, takoj nato pa povzdigovanje kritike in samokritike na stopnjo zakona, vzbuja v nas resne dvome.

Navajamo ves odstavek iz govora Zdanova 24. junija 1947, posvečenega posebej kritiki in samokritiki:

«Vprašanje boljševiške kritike in samokritike za naše filozofe ni le praktično vprašanje, marveč tudi globoko teoretično vprašanje.

Ce je notranja vsebina razvojnega procesa, kakor nas uči dialektika, boj med protislovji, boj med starim in novim, med tistim, kar odmirá, in tistim, kar se poraja, tedaj mora naša sovjetska filozofija pokazati, kako deluje ta zakon dialektike v pogojih socialistične družbe in v čem je specifičnost njegove uporabe. Mi vemo, da deluje ta zakon v družbi razdeljeni na razrede, drugače kakor pa v naši sovjetski družbi. Glejte, tu je široko področje za znanstvena raziskovanja, in tega področja noben naš filozof ni obdelal. Naša partija pa je že zdavnaj odkrila in postavila v službo socializma posebno

obliko odkrivanja in premagovanja protislovij v socialistični družbi (ta protislovja pa imamo in filozofi iz strahopetnosti nočejo pisati o njih), to posebno obliko boja med starim in novim, med tistim, kar odmirá, in tistim, kar se poraja pri nas v sovjetski družbi, obliko, ki se imenuje kritika in samokritika.

V naši sovjetski družbi, v kateri so antagonistični razredi likvidirani, se torej boj med starim in novim, razvoj od nižjega k višjemu, ne vrši v obliki boja med antagonističnimi razredi in katalizmani kakor v kapitalizmu, marveč v obliki kritike in samokritike, ki je prava gibalna sila našega razvoja, močan instrument v rokah partije. To je absolutno nova vrsta gibanja, nov tip razvoja, nova dialektična zakonitost» (1).

Zdanov pravi:

a) v kapitalistični družbi se bije boj med starim in novim v obliki boja med antagonističnimi razredi;

b) v socialistični družbi se bije boj med starim in novim v obliki kritike in samokritike.

Zdanov se je v prvem delu stavka, t. j. glede kapitalistične družbe, vprašal in si odgovoril, kdo se bori, v drugem delu, t. j. glede socialistične družbe, pa je postavil stvar tako, da je odgovoril na vprašanje, kako se bori.

Že ob prvi, najosnovnejši, logični analizi se pokaže, da je formulacija Zdanova popolnoma nevzdržna.

Razen tega je formulacija Zdanova, da poteka razvoj v kapitalizmu «v obliki boja med antagonističnimi razredi in katalizmanimi» sama po sebi nepravilna, ker se v njej meša vprašanje oblike z vprašanjem vsebine boja v kapitalizmu. Kar zadeva vsebino boja v kapitalizmu, vemo, da je ta vsebina boj med interesi raznih razredov. Kar pa zadeva obliko boja, vemo, da jih je izredno mnogo. Kritika pa je ena izmed zelo važnih oblik boja proletariata tudi v kapitalistični družbi, kakor je bila kritika nekoč zelo pomembna oblika boja revolucionarne buržoazije proti fevdalnemu redu. Marx je začel graditi proletarsko znanstveno zavest s kritiko kapitalistične družbe. Proletariat se v boju za osvoboditev nikoli ni odrekel kritiki kot obliki boja. S kritiziranjem kapitalističnega reda razvija proletariat svojo proletarsko zavest, zbira sile, da spremeni orožje kritike v zmagovito kritiko z orožjem. Obliko kritike določa v kapitalistični družbi vsebina boja med antagonističnimi razredi. Očitno je, da kritika v socialistični družbi ne more biti v enakem položaju kakor v kapitalistični, in da torej tudi oblike kritike ne morejo biti enake. Če pa se zadovoljimo s tistim, kar pravi Zdanov, t. j. da razglasimo kritiko in samokritiko za «posebno obliko boja» v ZSSR, ne da bi sploh kaj govorili o vsebini tega boja, ne da bi črhali le besedico o različnih oblikah kritike, t. j. boja, in ne da bi govorili o pogojih in možnostih boja, tedaj bomo ostali popolnoma prazni in s frazami pojdemo preko bistvenih in osnovnih vprašanj: o zakonitostih notranjega razvoja ZSSR.

Oglejmo si kritiko in samokritiko kot «posebno obliko boja». Vprašajmo se, v čem je «posebnost» te oblike boja, in sicer:

a) v odnosu do marksistične kritike in samokritike, ki obstaja in se razvija v drugih komunističnih partijah;

b) v odnosu do oblike boja v buržoazni ali kateri koli drugi razredni družbi.

Kar zadeva prvo vprašanje, lahko vidimo, da nobene posebnosti ni, da sta kritika in samokritika v ZSSR in v VKP(b) ter v drugih partijah, kolikor sta marksistični, enaki, istovetni. Vse razlike so odvisne od učinkovitosti in doslednosti pri individualnem uveljavljanju kritike in samokritike ter od moralne, politične in idejne usposobljenosti tistih, ki se medsebojno kritizirajo. Nikakor ni izključeno, da tudi nekatere druge komunistične partije uveljavljajo kritiko in samokritiko enako vneto in vztrajno kakor VKP(b). Načelne razlike vsekakor tu ni.

Kar zadeva drugo vprašanje, je očitno, da razlike ni. Ne smemo pa pozabljati, da tudi v razredni družbi nahajamo kritiko in celo samokritiko. Bistvena in skrajna specifičnost, glavna «posebnost» kritike in samokritike v socialistični družbi

(1) «Vprašanja filozofije», št. 1-1947, str. 270.

glede na kritiko v razredni družbi, je to, da v socialistični družbi orožje kritike ne prehaja več v kritiko z orožjem. Medtem ko je v razredni družbi specifično prav to, da se morajo protislovja navsezadnje po daljši ali krajši kritiki reševati z orožjem, bi lahko pričakovali, da se bodo v socializmu vsa protislovja reševala s kritiko in samokritiko — brez orožja.

Zdaj pa si oglejmo glavno teoretično odkritje Zdanova, njegovo razglasitev kritike in samokritike za nov dialektični zakon.

Marx je popolnoma jasno odkril vsebino razvoja razredne družbe. V boju med razredi je našel vso bistveno vsebino in glavno obliko boja vse sedanje družbe. Marxova analiza razvojnega procesa razredne družbe, ki jo sestavljajo antagonistični razredi, je ena najpopolnejših ponazoritev, kako delujejo splošni zakoni dialektičnega in zgodovinskega materializma. Zdanov pa ni hotel govoriti o protislovjih v socialistični družbi. Zdanov ni hotel govoriti o vsebini boja v ZSSR. Če ne ugotovimo dejanskih protislovij, če ne odkrijemo in ne ugotovimo glavne vsebine in nosilca boja, je sploh smešno poskušati ugotoviti zakonitost razvoja socialistične družbe. Zdanov se je, ne da bi ugotovil vsebino razvoja, orientiral na iskanje razvojne oblike sovjetske družbe. In tu vidimo prvo nevarnost odklona v idealizem. Marksizmu je popolnoma tuje, da bi ločil obliko od vsebine, da bi reševal problem oblike neodvisno od problema vsebine. Če trdimo, da sta kritika in samokritika oblika reševanja protislovij v ZSSR, se ne ugotavljamo, koga kritizirajo in kaj kritizirajo. Ko pa Zdanov potem pravi, da sta kritika in samokritika »gibalni sili našega razvoja« ne pade s tem nič drugega, nego da je oblika procesa gibalna sila tega procesa, kar pa je nesmisel. Zdanov da je napravil še en korak bliže k idealizmu. Ker ne išče vzrokov boja znotraj sovjetske družbe v materialnih protislovjih, ne prikazuje kritike in samokritike kot rezultat, kot odsev teh gibalnih, materialnih protislovij. Zdanov loči kritiko in samokritiko od njune materialne podlage, v njegovih očeh kritika in samokritika nista zrcalo družbenih protislovij, marveč kratko in malo stvar zavesti.

Marksizem stoji na stališču, da je vsaka konkretna družba določena enotnost in boj protislovij. Marksizem dalje trdi, da je vsa ideologija, tudi marksistična, bolj ali manj pravilen odsev materialne, družbene stvarnosti. Očitno je, da sovjetske družbene zavesti kot faktorja razvojne zakonitosti ZSSR ne smemo ne pozabljati, ne podcenjevati. Prav tako očitno pa je tudi, da te stvarnosti ne določajo faktorji zavesti, marveč materialni faktorji. Res je, da lahko zavest dvignemo nad konkretno stvarnost, da lahko zavest predvideva nadaljnji razvoj stvarnosti, da lahko navdušuje ljudske množice za ta razvoj in tako sama postane zelo važna materialna sila. Res pa je tudi, da imata zavest in njeno predvidevanje svoje meje, pa tudi svoje pomanjkljivosti. Pokazalo se je, da odkriva praksa v še tako popolnem človeškem predvidevanju hibe in vrzeli. Praksa nadaljnji razvoj zavesti nenehno popravlja, izpopolnjuje in pospešuje, praksa je dejansko mnogo bolj raznovrstna in bogatejša, kakor si jo more katera koli človeška zavest zamisliti ali jo predvideti. Težišče našega vprašanja pa ni na zavesti in praksi na splošno in tu tudi ne bomo našli osnovne zakonitosti notranjega razvoja v ZSSR. V tem tudi ni glavna napaka Zdanova. Težišče je v tem, da zavest, pa naj bo še tako razvita, niti v socialističnem redu ni in ne more biti glavni vzrok boja znotraj Sovjetske zveze. Kritika in samokritika kot ena izmed zavestnih oblik boja nista vzrok tega boja, marveč zgolj izraz večnega — večnega v smislu trajanja človeške družbe — boja med protislovji, toda predvsem materialnih protislovij, izraz boja med starim, ki se je preživelo in ki odhaja z zgodovinskega torišča, in novim, ki se poraja, ki nastaja in postaja čedalje močnejše, čedalje bolj polno življenjske sile. Ta dialektični razvojni zakon v socialističnem redu ne neha delovati. Vedno, tudi v brezrazredni družbi se bo bil boj med novim in starim, vsebine tega starega in novega pa ne bo predvsem zavestna, idealna vsebina, marveč materialna. Stari, nepopolni odnosi med ljudmi se bodo umikali novim, popolnejšim odnosom, katerih uresničenje bo nadaljnji razvoj proizvodnih sil realno omogočal. Samo takšno pojmovanje materialne, družbene podlage kritike in samokritike tu-

daj v socialistični družbi nas lahko obvaruje, da ne zdrknemo z materialističnih tal. Velikanska je vloga zavesti v socialistični družbi, toda glavno, odločujočo silo, glavni vir razvoja in vzrok boja v tem razvoju moramo iskati v njenih konkretnih, družbenih, materialnih odnosih in protislovjih, ki se pojavljajo znotraj teh odnosov.

Takšno prikazovanje materialne vsebine kritike in samokritike je resna nevarnost za dosledno izvajanje materializma. S tem da je razglasil kritiko in samokritiko — ne glede na njuno vsebino — za novo dialektično zakonitost, pa Zdanov ni storil nič drugega, nego da je vsebino zamenjal z obliko, izraz družbene biti pa istovetil s samo bitjo, razglasil odsev za stvarnost in se izneveril materializmu. Zdanov skuša idealizem zanesti v monolitni dialektični materializem.

Glejmo, kaj pravi Marx:

«Ljudje so proizvajalci svojih predstav, idej itd. — toda to se realni, delovni ljudje, taki, ki zrastejo iz določenega razvoja svojih proizvodnih sil in tem silam ustrezajočih odnosov tja do njihovih najbolj oddaljenih formacij. Zavest nikoli ne more biti nič drugega, kakor zavestna bit, bit ljudi pa je realni proces njihovega življenja. Če se postavljajo v vsaki ideologiji ljudje in njihovi odnosi na glavo, kakor v kameri obscuri, tedaj izvira tudi ta pojav iz zgodovinskega procesa njihovega življenja...» (1).

Zdaj pa se vprašamo, kateri so tisti morebitni teoretični momenti, ki so zapeljali Zdanova v tako hudo napako.

Zdanov je razglabljal približno takole:

a) notranja vsebina razvojnega procesa je boj med protislovji, boj med starim in novim;

b) v razredni družbi so protislovja antagonistična in se rešujejo z revolucijo;

c) v sovjetski socialistični družbi protislovja niso antagonistična in se rešujejo s kritiko in samokritiko.

Mi pa smo videli, da so revolucija, kritika in samokritika samo vrste, oblike boja, in da so se v zgodovini medsebojno dopolnjevale in prehajale druga v drugo. Toda — bi utegnili vztrajno trditi Zdanov — v socializmu možnost revolucije odpade in protislovja je treba reševati s kritiko in samokritiko; za socializem ni druge oblike reševanja protislovij. To je resnica, toda prazna in abstraktna. Iz nje odseva samo naše prepričanje, da se bo po zmagi socializma v svetu neskončni razvoj družbe vršil brez posredovanja orožja, brez oborožene revolucije. Ne odgovori nam na vprašanje, kako se konkretno rešujejo konkretna, realna protislovja, vsajdanja protislovja v ZSSR. Ta resnica hoče prvo, širšo in abstraktno resnico uporabiti tudi za neposredno stvarnost, za sedanje realno življenje sovjetske družbe. Toliko je ta trditev neresnična.

Idealizem Zdanova je očiten in presenetljiv prav zato, ker Zdanov bolj kakor kdor koli ve, kako je s kritiko in samokritiko v ZSSR. Zdanov se jezi, da se kritika in samokritika v ZSSR ne razvijata niti med sovjetskimi filozofi, ko je to vendar glavni, novi zakon gibanja. Poglejmo, kje so vzroki, da kritika in samokritika v ZSSR nista zakon gibanja, celo če bi v socializmu morali biti.

Potem ko so razglasili kritiko in samokritiko za novo vrsto gibanja, za novo dialektično zakonitost, Zdanov in za njim po vrsti filozofi Rozental, Leonov, Kedrov itd., trdijo, da sta kritika in samokritika prava gibalna sila razvoja v ZSSR.

Ni naša naloga odkrivati, v čem je prav za prav gibalna sila notranjega razvoja v ZSSR. Neka oblika boja je nedvomno, komunistična kritika in samokritika pa prav gotovo ni. Vsekakor je takšno obravnavanje problema glavne gibalne sile znotraj ZSSR, ne glede na svet, v katerem živi ZSSR, napačna, osnovnim načelom dialektike nasprotujoča metoda. Zdanov in drugi pozabljajo, da je ZSSR samo del enotnega sveta; tako abstrahirajo, potem pa pozabljajo na glavno dialektično protislovje, ki je glavna gibalna sila vsega današnjega sveta, ZSSR pa še predvsem, namreč na protislovje med kapitalističnim in socialističnim svetom. Če hočejo Zdanov in drugi ostali materialistični misleci, ne morejo glavne gibalne sile iskati in odkrivati znotraj sovjetske družbe in v tem

(1) K. Marx-F. Engels, Dela, zv. IV., str. 16.

iskanju prezreti sile, ki vladajo okrog te družbe, ne upoštevati sil v svetu, katerih sestavni del so gibalne sile v sovjetski družbi. Kdor pozablja na temeljna načela, zabrede v idealizem. Očitno je, da so znotraj ZSSR specifični zakoni gibanja in razvoja njene družbe, toda prva in prava gibalna sila razvoja ZSSR je njen boj s kapitalističnim svetom. Dialektični zakon pravi: glavno gibalno silo išči v boju med glavnimi protislovji človečenega procesa. Boj Sovjetske zveze proti buržoaznemu svetu določa predvsem vse glavne oblike državne ureditve ZSSR. Kakšna bi bila ZSSR ko ne bi imela teh protislovij, to ni stvar znanosti, marveč brezplodne fantazije. Drži pa, da niti takšne države, niti Rdeče armade niti NKVD niti marsičesa drugega bistvenega ne bi bilo, ne bi moralo biti in ne bi moglo biti. Kakor pa glavno protislovje, t. j. protislovje med kapitalizmom in socializmom nujno vpliva na oblike državne ureditve v socialistični deželi in jih celo določa, tako tudi same oblike državne ureditve vplivajo na mnoge druge, celo na glavne oblike notranjega življenja v ZSSR na splošno in jih celo določajo.

Sicer pa naj nam tu pomaga Marx. V «Nemški ideologija», kjer govori o komunistični revoluciji, opozarja Marx na to, da se svetovnozdgodovinski odnosi (Marx pravi sodelovanje) med ljudmi spontano formirajo v vsestransko odvisnost med ljudmi, in ta odvisnost povzroča, da prav ti odnosi vladajo ljudem kot popolnoma tuje sile. (Zdanov ne sprevidi, da so oblike družbenopolitičnega življenja v ZSSR odvisne od glavnega protislovja ZSSR in da postanejo te oblike: država, vojska itd., sile) Naloga komunistične revolucije je prav v tem, pravi Marx, da to vsestransko odvisnost spremeni v kontrolo in zavestno premoč nad silami, ki so dotlej vladale družbi. Samo tedaj, pravi Marx, se tudi ljudje osvobodijo raznih nacionalnih in lokalnih omejitev. Da pa bi to dosegli, je Marx mislil na zinago komunistične revolucije na vsem svetu, to pa je jedro vprašanja, na katero Zdanov in drugi pozabljajo.

Sicer pa pogledimo, kakšno je to Marxovo stališče:

«Okolnost, da so bili posamezniki, kakor je pač bila razširjena njihova dejavnost do obsega svetovnozdgodovinske dejavnosti, čedalje bolj podrejeni oblasti njim tuje sile... sile, ki postaja čedalje bolj množična in se naposled pokaže kot svetovno tržišče — torej čeprav je ta okolnost empirično dejstvo prejšnje zgodovine, je prav tako empirično tudi dokazano, da se ta skrivnostna sila uničuje, ker komunistična revolucija strmoglavljajoč obstoječ družbeni red in ker se s tem ustrezno uniči privatna lastnina. Pri tem se vsak posameznik osvobodijo toliko, kolikor se zgodovina v celoti spreminja v splošno svetovno zgodovino. Da je dejansko duhovno bogastvo posameznika v celoti odvisno od bogastva njegovih dejanskih odnosov, izhaja očitno iz tega, kar smo povedali prej. Samo temu se je treba zahvaliti, da se posamezniki rešijo različnih nacionalnih in lokalnih omejitev, da se praktično povežejo s proizvodnjo (tudi z duhovno) vsega sveta in da jim je omogočeno uporabljati vse raznovrstne proizvode vse zemeljske oble (vse tisto, kar so ustvarili ljudje). Vsestranska odvisnost, ta stihijsko nastala oblika svetovnozdgodovinskega sodelovanja ljudi, se po zaslugi komunistične revolucije spreminja v kontrolo in zavestno premoč nad silami, ki so, ker so vzniknile iz skupnega delovanja ljudi, prav doslej odločale o njih in jim vladale kot popolnoma tuje sile (1).

Marx torej izrecno pravi, da bodo ljudje spravili pod svojo kontrolo in pod svojo zavestno premoč družbene odnose, ki so dotlej vladali ljudem kot tuje sile — šele po zmagi komunistične revolucije na vsej zemeljski obli. Dokler ne bo zmagal in se utrdil na vsem svetu ali na največjem delu sveta, je socializem očitno v prehodnem obdobju. V tem obdobju nujno vlada ne le iz notranjih, ampak tudi iz zunanjih razlogov, diktatura proletariata. Diktatura pa ni isto, kar je komunizem. Konkretno, diktatura proletariata v ZSSR je bodisi iz notranjih bodisi iz zunanjih razlogov zgradila cel sistem državnih sil, ki ga nikoli ne, bi bilo mogoče zgraditi, ko bi bila revo-

lucija zmagala na vsem svetu. Dalje, v ta sistem je ZSSR nujno vnesla tudi vse svoje nacionalne specifičnosti, ki jih drugi narodi ne bi vnesli, ker bi jim zaradi drugačnega ekonomskega, kulturnega ali nacionalnega razvoja ne bile potrebne. Če hočemo res najti zakonitost notranjega razvoja ZSSR, moramo natančno ugotoviti vsebino razvoja, spremembe in konkretna protislovja v sistemu sil. Ustaviti se pri formulaciji Zdanova, da sta kritika in samokritika nova zakonitost razvoja v ZSSR, pomeni bežati od sleherne konkretne vsebine in ponavljati popolnoma prazno formulo, kajti boj je zakonitost vsega življenja, vseh družbenih formacij, celo vesoljstva. Če res hočemo spoznati kako zakonitost, je treba natančno dognati njeno vsebino, sicer zabredemo v golo formalistično frazo. Zdaj gre prav za to, da ne le da kritika in samokritika, konkretno v ZSSR, nista zakon marveč da morda ni na svetu dežele, kjer bi bila kritika, s tem pa tudi samokritika, tako začušena, kakor je v ZSSR. In dalje, gre za to, da hočejo nekateri voditelji ZSSR uničiti in zadušiti sleherno kritiko, celo svobodo in neodvisnost drugih narodov. To se dogaja navadno takole: čim bolj se praksa razlikuje od teorije, tem bolj «vzvišen», tem bolj hinavski postaja slovar teorije.

Idealizem Zdanovskega zakona je:

1. v tem, da je ta zakon slaba, nepravilna, zgolj formalistična uporaba splošnega dialektičnega zakona o svetu kot boju in enotnosti protislovij. Ta splošni dialektični zakon določa obliko in vsebino svetovnega procesa. Ta zakon ne imenuje nobene konkretne vsebine, to se pravi nobenega konkretnega protislovja, ker velja za vse pojave, za vse procese v naravi, družbi in mišljenju. Sleherna aplikacija tega splošnega dialektičnega zakona na konkretno področje proučevanja zahteva, da natančno ugotovimo vsebino da ugotovimo glavna protislovja, ki so vsebina tistega področja. Zadovoljiti se samo s frazo, da sta kritika in samokritika razvojni zakon socialistične družbe in ne ugotoviti vsebine tega razvoja, pomeni izločiti iz splošnega zakona o boju med protislovji pojem boja, mu dati specifično ime kritika in ga razglasiti za nov zakon. Potemtakem to ni nov, marveč popolnoma napačno uporabljen stari zakon, in sicer uporabljen brez vsebine, povsem formalistično;

2. v tem, da ta «zakon» ni stvaren. Ko Zdanov pravi, da se razvojni proces v ZSSR giblje v obliki kritike in samokritike, tedaj ne misli v obliki bojev na splošno, marveč misli izrecno v konkretni obliki boja, v novi, marksistični, komunistični kritiki in samokritiki. To pa ni res. Kakor povsod, tako poteka tudi v ZSSR razvojni proces v obliki boja, popolnoma netočno pa je, da se bije ta boj v ZSSR izključno po marksistični metodi kritike in samokritike. Tudi tam zavzema ta boj in kritika praviloma obliko sile, zakona in celo uničevanja. Tudi če bi zgornji zakon Zdanova veljal, v ZSSR še niso dozoreli pogoji za njegovo «funkcioniranje»;

3. v tem, da delovanje dialektičnih zakonov ni odvisno od ljudi. Ljudje lahko dialektične zakone samo čedalje bolj spoznavajo, se po njih ravna in se tako postopno rešijo slepe nujnosti. Razvoja stvarj po dialektičnih zakonih ljudje ne morejo preprečiti. Praksa ZSSR pa kaže, da lahko ljudje družbeno komunistično kritiko in samokritiko kršijo, duše in celo onemogočijo.

Preden bomo nadaljevali, nam veleva dolžnost, pojasniti, kako v praksi, v življenju ZSSR, v partiji, v ekonomiki in znanosti deluje «zakon» kritike in samokritike. Naše pobijanje Zdanovskega idealizma bi bilo namreč enostransko, če ne bi poslušali Marxa in v praksi iskali potrdila o resničnosti tistega, kar trdi Zdanov.

«Vprašanje» — pravi Marx — «ali je človeškemu mišljenju lastna konkretna resnica sploh ni vprašanje teorije, marveč praktično vprašanje. Človek je dolžan v praksi dokazati resničnost, t. j. stvarnost in silo obojestransost svojega mišljenja. Spor o stvarnosti ali nestvarnosti mišljenja, izoliranega od prakse, je čisto sholastično vprašanje (podčrta) M. B. (1).

(1) K. Marx-F. Engels, Dela, zv. IV., str. 27.

(1) K. Marx-F. Engels, Dela, zv. IV., str. 589.

Zdanov je razglasil kritiko in samokritiko za nov dialektični zakon, kot rečeno, na posvetovanju sovjetskih filozofov leta 1947. Zdaj pa pogledajmo, kako je z dejansko kritiko in samokritiko v ZSSR. Začnimo s filozofsko fronto in vprašajmo se, kakšno podoba o kritiki in samokritiki nam je pokazalo samo posvetovanje.

Diskusija, v kateri je sodelovalo nad 80 aktivnih filozofov, je bila sklicana, da bi ocenila knjigo dotlej »glavnega« filozofa Sovjetske zveze G. F. Aleksandrova »Zgodovina zahodnoevropske filozofije«. Aleksandrov je to knjigo delno pisal, delno predaval dobrih 13 let. Predaval je iz nje na najvišjih sovjetskih univerzah in v Višji partijski šoli pri CK VKP(b). Naposled je knjiga izšla, dobila velikansko število pohvalnih ocen, bila priznana kot ena najboljših knjig, kar jih je izšlo v Sovjetski zvezi in se razširila po vsej deželi; po njej so študirali tudi v šolah in na univerzah, naposled, potem ko so jo pozitivno ocenili najbolj sloveči in najuglednejši sovjetski filozofi, pa je bila predlagana za Stalinsko nagrado. Cujte, kako opisuje razvoj stvari A. A. Zdanov:

«Ce je dobila knjiga tovariša Aleksandrova priznanje večine naših vodilnih filozofov, če so jo predlagali za Stalinsko nagrado, če so jo priporočili kot učbenik in če so bile izrečene o njej mnoge pohvalne ocene, tedaj to pomeni, da se drugi filozofi očitno strinjajo z napakami tovariša Aleksandrova. To pa dokazuje, da je na naši teoretski fronti stanje zares žalostno. To, da knjiga ni vzbudila količaja resnejših protestov, da je bilo potrebno, da sta posegla vmes Centralni komitej in tovariš Stalin osebno, da bi prišle na dan njene napake, to kaže, da na filozofski fronti ni razvite, boljševiske kritike in samokritike» (podčrtaj M. B.) (1).

Ugotovitev se torej glasi: »na filozofski fronti ni razvite boljševiske kritike in samokritike».

Posledice tega pa so: »Pomanjkanje konstruktivnih diskusij, kritike in samokritike je moralo škodljivo vplivati na znanstveno filozofsko delo».

«Filozofski inštitut kaže po mojem mnenju dokaj nerazveseljivo sliko... Tematika filozofskih del... je usmerjena proti preteklosti... To vodi v določeno obnavljanje sholastike... Diskusija sama (o Heglu — M. B.) pa je bila tako sholastična, da je bilo že kar neprijetno... Aktualni problemi sedanjosti se skoraj sploh ne obravnavajo. V vsem tem tiči velika nevarnost, neprimerno večja, kakor se nam zdi. Največja nevarnost je v tem, da je med vami nekaj takih, ki so se v te napake že vživeli» (2).

Posledice so torej precej hude, pot drži v sholastiko, filozofi pa se v to vživljajo. Ali pa je to morda slučajen pojav? Zdanov pravi, da to ni slučajen pojav:

«V filozofiji ne vidimo niti borbenega duha niti boljševiskega tempa. Tako gledano so nekatere napačne teze učbenikov v zvezi z dejstvom, da zaostajamo na vsem ostalem filozofskem področju, in tako niso osamljen slučajen faktor, marveč cel pojav» (podčrtaj M. B.) (3).

Zdanov torej pravi, da vse, kar se dogaja, ni slučajno, in to drži. Kje pa tiči vzrok?

«Seveda, vzrok, da na filozofski fronti zaostajamo, ni v zvezi z nobenimi objektivnimi pogoji. Objektivni pogoji so ugodni kakor še nikoli, gradivo, ki čaka na znanstveno analizo in posplošenje, je velikansko. Vzroke, da na filozofski fronti zaostajamo, je treba iskati na področju subjektivnega» (4).

Vzroke bi bilo torej treba iskati na področju subjektivnega. Ta sklep je netočen in ga nikakor ne bi mogli spraviti v sklad s tem, kar je rečeno zgoraj: če kak pojav ni niti osamljen niti slučajen, tedaj njegov vzrok neha biti in ne more biti subjektiven.

Toda pojdemo z Zdanovom naprej. Zdanov kar s prstom pokaže na krivca:

(1) »Vprašanja filozofije«, št. 1-1947, str. 267.

(2) »Vprašanja filozofije«, 1-1947, stran 268.

(3) Prav tam, str. 268.

(4) »Vprašanja filozofije«, 1-1947, str. 268—269.

«Krivda, da filozofska fronta ni v prvih vrstah ideološkega dela, zadene v veliki meri tudi tovariša Aleksandrova» (1). V čem pa je njegova krivda?

«Tovariš Aleksandrov žal ni sposoben, da bi napake v delu ostro kritično odkrival. Svoje sile očitno precenjuje, ne opira se na izkušnje in znanje širokega kolektiva filozofov» (2).

To so res subjektivne lastnosti Aleksandrova, toda mar je to vse? Zdanov nadaljuje:

«Pa ne samo to: v svojem delu se preveč opira na krog najbližjih sodelavcev in oboževalcev talentov. (Vzkliki: Tako je! Ploskanje). Vse kaže, kakor da bi bila filozofska aktivnost nekakšen monopol v rokah skupinice filozofov, večina filozofov, zlasti tistih na podeželju, pa ni vključena v vodilno delo».

Tako so bili kršeni pravilni odnosi med filozofia. (Podčrtaj M. B.) (3).

Ta končni sklep Zdanova o Aleksandrovu, njegovi skupini in monopolu na filozofijo, ki so si ga prilastili, ni le resničen, marveč naj bo tudi ključ za razumevanje odnosov v ZSSR ter za položaj kritike in samokritike v ZSSR.

Vsekakor se nihče več ne more strinjati z Zdanovom, da je vzrok slabega stanja na filozofski fronti subjektiven. Monopoli v rokah imperialistov za delavce niso subjektivni pogoji, čeprav jih imajo v rokah subjekt — imperialisti. Monopol v rokah Aleksandrova za druge sovjetske filozofe nikakor ni subjektivni pogoj, čeprav ga je imel v rokah subjekt — Aleksandrov. In pri tem je žalostno, da Zdanov ne čuti v sebi toliko moči, da bi analiziral, kako je prišlo do tega, da se je mogel nekdo polastiti monopola celo v filozofiji, kako je to mogoče, zakaj je tako? Korenine zla pa je treba iskati prav tu!

V iskanju »subjektivnih« napak je Zdanov vztrajen.

«Kje pa so vendar, pravim, korenine subjektivnih napak, ki jih delajo mnogi vodilni delavci na filozofski fronti? Zakaj so tu, v diskusiji, predstavniki starejše generacije filozofov nekaterim mlajšim po pravici očitali, da so se prezgodaj postavili, da nimajo dovolj borbenega tona, borbenosti...»

Prav v pomanjkanju borbenosti in borbenega duha moramo iskati vzrok, da se nekateri naši filozofi boje preizkusiti sile ob novih vprašanjih — ob vprašanjih sedanjosti, ob izpolnjevanju nalog, ki jih vsak dan zastavlja filozofom praksa in na katera je filozofija dolžna odgovoriti. Čas je že, da začne teorija sovjetske družbe, teorija sovjetske države, teorija modernih naravoslovnih ved etike in estetike pogumneje korakati naprej. Z neboljševisko strahopetnostjo moramo obračunati (podčrtaj M. B.). Dopustiti zastoj v razvoju teorije pomeni paralizirati našo filozofijo, odvzeti ji najdragocenejše poteze, njene razvojne sposobnosti, pomeni spremenili jo v mrtvo, pomeni spremeniti jo v mrtvo, suhoparno dogmo» (4).

Zdanov torej pravi, da je napaka Aleksandrova in njegove skupine v tem, da so filozofijo spremenili v svoj monopol. Napaka drugih uglednih filozofov pa je v tem, da so neborbeni in strahopetci. Nas pa zanima odnos prve skupine do druge, nas zanima vzrok, kako je moglo priti do tega, da se je nekdo polastil monopola. Sicer pa, če že kdo ima monopol v rokah, se ne moremo čuditi, da na drugi strani ni borbenosti, marveč strahopetnosti. Objektivni vzrok te strahopetnosti moramo iskati v njenem protislovju — monopolu. Ta dva momenta se ne izključujeta, marveč dopolnjujeta in drug drugega vedno spremljata in bosta spremljala. Kjer kolj ima ena stran družbe monopol, se bodo na drugi strani pojavile strahopetnost in druge človeške slabosti.

Ce hočemo biti dosledni, se moramo vprašati, kateri so objektivni vzroki, da se v socializmu, v ZSSR, nekdo polasti monopola na tako važnem področju dela — monopola na filozofijo? Mi se nikakor ne moremo strinjati s tem, da bi videli vzrok strahopetnosti, vzrok monopola v monopolu, kakor ga vidi Zdanov. To je tipično metafizična metoda in vodi samo v idealizem. Takšnim, kakor je Zdanov, je Marx že zdavnaj govoril:

(1) Prav tam, str. 269.

(2) Prav tam, str. 269.

(3) Prav tam, str. 269.

(4) Prav tam, str. 269—270.

«Nič lažjega ni, kakor izmišljati si mistične vzroke, t. j. fraze brez slehernega smisla». (1)

Poudarimo neko misel iz citiranih besed Zdanova. Morda nam bo pripomogla, da bomo položaj bolje razumeli: Da bi odkrili napake v knjigi, sta morala poseči vmes Centralni komite in Stalin osebno.

Nadaljujmo naštevaje dejstev. Poslušajmo P. F. Judina, ki zlasti poudarja važnost ugotovitve Zdanova, da «med filozofi ni boljševiške kritike in samokritike».

«Dolžan sem izjaviti, da so naši filozofski kadri v tem smislu, v smislu odklona od načela boljševiške kritike in samokritike, padli zelo nizko». (2)

In zdaj nas Judin seznani z dvema važnima dejstvoma:

Prvo je, da so o knjigi Aleksandrova že diskutirali; drugo je, da je CK organizatorjem te prve diskusije ukazal, naj omogočijo svobodo kritike, da pa tega niso radi volje storili do kraja, drugi učeženci pa niso mogli zloniti cokile organizatorjev. Kako to? Judin razlaga:

«Načelna vprašanja boljševiške teorije so bila žrtvovana breznačelnosti in grupštvu». (3)

Kje pa vladata breznačelnost in grupštvo?

V Institutu za filozofijo, v Akademiji družbenih ved, v Višji partijski šoli — v najvišjih, najpomembnejših znanstvenih ustanovah ZSSR, trdi Judin.

«V teh ustanovah v vprašanih teorije boljševiška kritika in samokritika sploh ne prideta do veljave». (4)

Vse kaže, da so se te teorijske ustanove izognile novemu zakonu o gibanju sovjetske družbe.

Poglejmo, kaj trdi Judin dalje:

«Položaj je zdaj takšen, da kamor koli pogledate, vedno in povsod, v vsakem primeru, na mnogih krajih zadenete na grupštvo». (5)

Judin torej trdi, da je grupštvo povsod, in dalje:

«Vse preveč enolično izbiramo kadre za mnoge položaje. Za važne položaje so bili izbrani ljudje po grupškem načelu. V njih rokah je koncentriranih toliko vodilnih filozofskih znanstvenih položajev, da nastane včasih sklenjen krog. Na pr., v Akademiji za družbene vede je dekan filozofske fakultete tovariš Fedosejev. Če fakulteta slabo dela, se je treba pritožiti v upravi za propagando tovarišu Fedosejevu; če napiše članek za 'Bolševika' in se ne sporazumeš z odgovornim urednikom tovarišem Fedosejevom, tedaj se moraš pritožiti čez Fedosejeva v upravi za propagando istemu tovarišu Fedosejevu». (6)

Situacija, kakor jo prikazuje Judin, je res težavna, na drugi strani pa nam postane očitno, da v takšnih pogojih kritike in samokritike ne more biti.

Toda glejmo, kaj pravi Fedosejev o Judinu:

«Individualizem in pomanjkanje načelne kritike — to sta naši najbolj škodljivi bolezni... Omeniti moramo ti napaki, da ju bomo odpravili. Tovariš Judin zamen meni, da takih napak nima. Znano je, da je tovariš Judin dolga leta vodil centralne založniške ustanove in da je lahko izdal mnogo knjig o filozofiji, moskovskih in lokalnih piscev. Zaj se tovariš Judin ni zanimal za ljudi, ki delajo na področju filozofije, ni izkoristil založb, da bi pritegnil znanstvenike k aktivnemu delu v zvezi s pisanjem filozofskih knjig. Kolikor vemo, se je tovariš Judin z vso ognjevitostjo zavzel za eno samo knjigo, ki je bila dotiskana z bliskovito naglico. To je bil III. zvezek «Zgodovine filozofije» (CK VKP(b) ga je prepovedal — M. B.). Takrat je voditelj OGIZA tovariš Judin kot direktor Instituta za filozofijo in kot eden izmed urednikov III. zvezka pospešeno pripravil ta zvezek, da bi ga vključil v natečaj za Stalinsko nagrado. Zato bo stvar in samemu Judinu več koristilo, če bo kot vodilni funkcionar na področju filozofije del kritike sprejel tudi na svoj račun». (7)

Ta moralni spel Fedosejeva je ostal najbrž glas vpljočega v puščavi. Vsekakor nam je ljubo, da je bila fizionomija tega tipa vsaj nekoliko razkrinkana že pred Informbirojem, in sicer v sami Sovjetski zvezi.

Poudarimo zopet neko podrobnost iz govora Aleksandrova, ko se je po vseh napadih skritiziral in ugotovil, da je nastal v glavah in srcih filozofov prelom:

Poglejmo primer, ki ga navaja Kedrov:

«Kot porazen primer takšnega zaletavanja iz ene skrajnosti v drugo navajamo dejstvo, da čisto isti ljudje, ki so se včeraj klanjali 'inocstranščini', danes trgejo raz stene in odstranjujejo (kakor je nedavno poročala revija Kultura in življenje) sliko velikega Galileja zato, ker ni bil Rus. Po njihovih napačnih nazorih pomeni boriti se proti klečeplastvu, zanikati sploh vse, tudi dobro in pozitivno, kar so ustvarili tuji znanstveniki». (1)

In zdaj našteva Kedrov primere filozofov, ki so v nekaj letih, morda pa celo v nekaj mesecih tebi nič meni nič preskočili iz ene skrajnosti v drugo. Primer, ki nam ga navaja B. M. Kedrov in ki kaže, kaj vse se je dogajalo s formalno logiko v ZSSR, je res presenetljiv. Najprej, od zmage Oktobrske revolucije tja do druge svetovne vojne, formalne logike nikjer v ZSSR niso proučevali, niti poglobljali. (Dežela socializma, pa živi 30 let brez formalne logike!!) Formalna logika je veljala za «nekaj načelno tujeja dialektiki, skoraj za orožje razrednega sovražnika... proti čemur se je treba boriti», pravi Kedrov. Sele potem pride CK in opozori na to, da je treba formalno logiko proučevati. Tedaj se nekateri filozofi zaletajo v drugo skrajnost in trdijo, da med formalno logiko in dialektiko ni razlike. In tako gre to naprej. Mimogrede rečeno, to zaletavanje iz ene skrajnosti v drugo se pripeti sleherninu, kdor se izneveri dialektiki. Takšno zaletavanje iz skrajnosti v skrajnost je bistvena značilnost in nujnost metafizične metode.

Po 30 letih razvoja torej filozofija v ZSSR ne more pokazati nobenih omembe vrednih uspehov. Sovjetski filozofi niso izpolnili svoje dolžnosti niti do lastnega ljudstva niti do mednarodnega delavskega gibanja. In vsi diskutanti, malodane od prvega do zadnjega, ugotavljajo, da na filozofski fronti, med filozofi, v filozofskem delu in v filozofskih ustanovah kritike in samokritike sploh ni bilo. Zdaj pa bi utegnili kdo reči: «Glej no, saj ima Zdanov prav: ni bilo kritike in samokritike, torej tudi življenja ni bilo». S tem se seveda strinjamo. Kotikar ni bilo boja, tudi življenja ni moglo biti. To so trdili marksisti že pred Zdanovom. Tega so nas učili Marx, Engels in Lenin. Kdor tega še ne razume, ne razume abecede marksizma. Ker pa med filozofi ni bilo boja, ker ni bilo kritike in samokritike, so zabredli v anemijo, neplodnost in brezglavost. Zdanov pa trdi nekaj drugega. Zdanov trdi, da delujeta kritika in samokritika v socializmu kot zakon, kot dialektični zakon, to pa pomeni, da delujeta nujno in povsod. Trideset let filozofije v Sovjetski zvezi dokazuje, da to ne drži. Najvišji sovjetski filozofski forum, posvetovanje vseh najuglednejših filozofov ZSSR, trdi, da kritike in samokritike sploh ni bilo. Nekateri izmed njih so si upali tudi izraziti mnenje, zakaj je stanje takšno, zakaj kritike in samokritike ni bilo.

Očitno je, da si moramo prav to ogledati natančneje. Moramo se spomniti, da je v diskusiji aktivno sodelovalo 34 filozofov, da ima vsak po «filozofskem» običaju svoje mnenje, da pa si mnogi o tej temi niso upali govoriti. So tudi takšni, ki nimajo čiste vesti, kakor Aleksandrov in skupina, ki je čutila, da nima moralne pravice, da bi o tem govorila. So pa tudi takšni strokovnjaki «specialisti», ki se zaradi svojega «strokovnjakstva» tega vprašanja niti ne dotaknejo.

Če poslušamo tiste, ki so povedali svoje mnenje, zakaj ni kritike in samokritike in zakaj v zvezi s tem filozofska fronta zaostaja, bo najprej vzbudil našo pozornost prvi vzrok, ki ga pogosto poudarjajo, namreč strah.

N. M. Mirosšina pravi:

«Pri nas je naravnost čuden strah pred kritiko, njeno popolno pomanjkanje, čeprav nas CK nenehno poziva na to...

(1) «Vprašanja filozofije», 1-1947, s. 55.

(1) K. Marx-F. Engels, Dela, zv. V., str. 284.

(2) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 279.

(3) Prav tam, str. 280.

(4) Prav tam, str. 280.

(5) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 286.

(6) Prav tam, str. 286.

(7) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 456.

Pri nas je, bi rekla, teoretična plahost, strah, da se ne bi kaj zgodilo» (1)

M. M. Rozental pravi:

«Rad bi opozoril samo na en vzrok, ki zavira naše delo. Mislim na pomanjkanje kritičnega ozračja na našem znanstvenem področju, na strah pred spori, strah pred diskusijo o teoretičnih vprašanjih... Naloga je v tem, da morata biti kritika in samokritika pri nas takšni, kakor nas učijo partije. Brez tega ni mogoče delati. Mar ni revija «Pod zastavo marksizma» zaspala zato, ker se je ko vrh križa bala obravnavanja ostrih in perečih vprašanj našega življenja?» (2)

B. A. Cagin pravi:

«To je predvsem teoretična plahost in strah v reševanju filozofskih problemov. Zato v naših filozofskih delih ni samostojnosti, izvirnosti, marveč čisto navadna popularizacija, citatologija. (Smeh.)

S tem vzrokom je notranje povezan tudi drugi, namreč teoretično zavarovanje hrbta, bojazen, da bi se utegnilo kaj zgoditi (že drugič, da bi se utegnilo kaj zgoditi) — M. B.). Tako si izdatno zavarujejo hrbte naši znanstveniki, filozofske ustanove in založniški organi. Vsak izmed nas bi lahko navedel mnogo primerov iz lastne prakse, ko je imel opraviti z omejenimi ustanovami. To zavarovanje hrbta prehaja tudi v naše vrste. Voditelji nočejo prevzeti odgovornosti za pravice, ki jih imajo založniške ustanove, odgovornosti se boje.

Pri nas je tako, da pišejo (če sploh pišejo) samo v Moskvi; nastal je svojevrsten monopol. Misliti na to, da bi objavili članek v moskovski reviji ali da bi izdali brošuro ali knjigo v Moskvi, je skoraj nemogoče. (3)

Kakšne nesmiselne oblike ima ta strah, do kakšne zabubljenosti pride z ZSSR, naj nam pokaže tudi tale primer, ki ga je navedla N. M. Mircšima:

«Zdi se mi, da sta se to pomanjkanje boljševiške kritike in strah pred to kritiko pokazala tudi ob prvi diskusiji o knjigi tovariša Aleksandrova

Jaz delam na periferiji, v tej diskusiji nisem sodelovala. Mi, ki delamo na periferiji, smo zvedeli za to diskusijo od tovarišev. Za pripombe h knjigi tovariša Aleksandrova smo zvedeli na enak način in lahko smo samo ugibali. Ko je bilo to zimo v Srednji Aziji organizirano posvetovanje znanstvenikov, ki predavajo na humanističnih fakultetah, in ko je na tem posvetovanju po delu v sekcijah eden izmed tovarišev pristopil k tovarišu Sevcovu in ga prosil, naj ga informira o diskusiji v Moskvi o knjigi Aleksandrova, mu je tovariš Sečov odgovoril. «Za to nisem pooblaščen. V. Boljševiku, bo objavljen članek, iz njega boste zvedeli vse».

Članek v «Boljševiku» ni izšel in mi nismo nič izvedeli. (4) Ta strah, o katerem nam pripovedujejo sovjetski filozofi, da vlada v ZSSR, ima najbrž več virov. Eden najhujših pa je nedvomno strah, da se ne bi kaj zgodilo. Kaj pa je tisto, kar bi se utegnilo zgoditi in česar se ljudje boje? Prav to, da ne gre za nekaj določnega, da pa bi se utegnilo pojaviti «nekaj», česar ljudje niso zakrivil, niti niso morda hoteli, ne nameravali storiti nič hudega — da pa so vendar za to odgovorni. To je tisto «nekaj», kar nenehno in grozeče visi nad filozofi, najbrž pa tudi nad drugimi ljudmi v ZSSR. Sicer pa so še drugi viri strahu, zlasti strahu pred kritiko. Ti kritiziraš, kritizirani pa se ti skuša zahrbtno maščevati.

Cujte, kaj pravi M. A. Naumova:

«Tu so govorili o kritiki kot nujnem pogoju za ustvarjalno delo. V zvezi s tem bi rada rekla, da nam je potrebna pravočasna in prava kritika, pri tem pa kritika brez žalitev in kritika brez maščevanja za kritiko. Zal se kaže pri naših teoretičnih nasprotna težnja. Ta težnja je seveda nevidna, tiha nihče ne pove, da se maščuje za kritiko, toda pri tiskanju ali netiskanju dela, pri tajnem glasovanju, pri zagovoru disertacije se ta težnja tovarišev očituje: izredno odkrito se je pokazala tudi na zadnji diskusiji. Če se bo očitovala težnja po maščevanju za kritiko (a kaj more biti bolj nepartijsko od

ttega?), tedaj je očitno, da bomo v obravnavanju plodnih vprašanj s področja filozofije težko kaj prida napredovali». (1)

A. Maksimov navaja primer, kako je načelnik uprave za propagando pri CK VKP (b) in avtor ponesrečene zgodovine Aleksandrov obračunal s tistim, ki ga je samo poskusil kritizirati.

«Ali so vsi nekritično obravnavali knjigo tovariša Aleksandrova? Mar je vladala pri nas (v Institutu za filozofijo — M. B.) popolna baskinščina? (Smeh v dvorani). (Baskin se je namreč oglašal in na vse pretege hvalil Aleksandrova — M. B.). Ne, ni čisto tako. Ko so knjigo tovariša Aleksandrova predlagali za nagrado, je bil namestnik direktorja Instituta za filozofijo, prvi namestnik, tovariš Rubinstajn. Ro se je ukvarjal s to zadevo, je dvomil o njeni pravilnosti s formalne strani. Knjigo je izdala Višja partijska šola, v prodaji ni bila in ni bila dostopna vsej sovjetski inteligenci. Razdeljevali so jo samo po seznamih. Razen tega po njegovem mnenju od trenutka izdaje še ni bilo minilo šest mesecev, kakor zahteva zakon za predlog za Stalinsko nagrado. Dvomil pa je tudi o sami kakovosti dela. Zgodilo pa se je, da so tovariša Rubinstajna odinili od odločanja o tej stvari, in vse skupaj so poverili nekemu drugemu». (2)

J. A. Milner pravi:

«Čeprav so nam potrebne aktualne teme, vendar se bojimo novih vprašanj ko vrh križa. V resolucijah pozivamo sami sebe, naj pogumno zastavljamo vprašanja, naj predlagamo nove rešitve, naj brez strahu poudarjamo sporne predloge. Brž ko pa kdo pove takšno sporno mnenje, ga takoj obsujejo z očitki, da ni marksist. Mar vprašanje o tem, ali je vprašanje postavljeno marksistično ali ne, mar že to samo ni sporno vprašanje? Toda ne, pokazalo se je, da so ljudje, pa naj bo že načelstvo ali urednik, ki menijo, da so edini obvladali vso marksistično resnico v vseh posebnih vprašanjih». (3)

Zanimivo bo ogledati si nekoliko razlago Z. A. Kamenskega. O sebi pravi, da ni uradna oseba in da marsičesa ne ve. Mož trdi, da so dobri sovjetski znanstveniki in filozofi, da delajo in pišejo, in protestira proti postavljanju stvari tako, kakor da bi bili vsi sovjetski filozofi lenuhi. Vprašuje se:

«Kako nastane takšno stanje, da se naša filozofija ne more razvijati normalno, da namreč nimamo raziskovalnih del, nekaj, kar pa jih imamo, jih ne objavljamo? Eden glavnih vzrokov takšnega stanja je zlo birokratizma in protekcionizma v organizaciji našega znanstvenega dela, v sistemu izdajanja znanstvenih del o družbenih vedah, zlasti o filozofiji, posebno raziskovalnih, ne pa poljudnih del. To zlo je ena izmed oblik tistega grupaštva, s katerim se je odlikovalo, kakor smo zdaj ugotovili, vodstvo filozofske znanosti, ena izmed oblik zatiranja kritike in ustvarjalne iniciative, kar so delali voditelji filozofske znanosti. Pravico, objaviti kaj brez težav, uživajo pri nas samo vodilni krogi, žal čisto ne glede na kakovost del, prav tako kakor uživajo navadni delavci to pravico, ne glede na kakovost svojih raziskovanj, v mnogo manjši meri. Seveda, takšen red ni nikjer uzakonjen, pa vendar velja... Imamo mnogo instanc, ki izdajajo dovoljenja za izdajanje knjig... Ta odgovornost, ki jo imajo za idejno vsebino tiskanega dela, se čisto spremenj v mističen strah pred napakami, ki jih — bog naš varuj! — ni opazil niti recenzent niti oni sami. Ta strah narasča sorazmerno z izvirnostjo in novatorstvom dela, ki jim je prišlo v roke. Če pride navaden raziskovalec do sklepov, ki jih ni mogoče reducirati na te ali one določene formule, citate iz klasikov, tedaj lahko že vnaprej rečemo: slabo kaže, da bi to delo tiskali... Nekateri naši voditelji menijo, da se lahko znanost razvija samo če dosledno izhajajo idealna in brezhibna dela. To pa je škodljiva utopija. Tako prizadevanje bi nas navsezadnje privedlo do tega, da bi znanost likvidirali, da bi vse novo, živo v njej zadušili...»

Druga stran tega birokratizma in protekcionizma je dejstvo da gredo dela, ki jih napišejo naši vodilni tovariši, izpod avtor-

(1) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 148.

(2) Prav tam, str. 91.

(3) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 200—201.

(4) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 148.

(1) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 175.

(2) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 190.

(3) Prav tam, str. 406.

jevega peresa naravnost v tiskarno, da se izognejo oceni kolektiva, njegovi kritiki... Dejansko se je že kar udomačila navada, da dela naših voditeljev niso podvržena načelni znanstveni kritiki...

Vsak znanstvenik naj bi imel ne le formalno pravico, marveč tudi dejansko možnost kritizirati pomanjkljivosti in napake teoretičnih del naših vodilnih filozofov. Takšne dejanske možnosti pa nimamo. Glejte, temu pravimo birokratizem in protekcionizem... To zlo našega dela je eden izmed vzrokov, zakaj naši že tako revni filozofski literaturi umelno pritiskamo pečat revščine. Menim da je nadaljnji razvoj naše filozofske, zlasti pa zgodovinsko-filozofske znanosti možen samo v pogojih najširše demokratizacije našega znanstvenega življenja. Mi, navadni delavci na področju filozofije, bi morali imeti glede znanosti in znanstvene kritike enake pravice kakor naši voditelji...

Naše znanstveno življenje je treba široko demokratizirati, izpodbujati in podpirati ustvarjalno in kritično iniciativno delavcev na področju filozofije v centru in na periferiji, odstraniti birokratske in protekcionistične metode v vodstvu naše znanstvene in založniške dejavnosti. (1)

Poslušajmo še J. A. Milnerja:

Zdaj, pravi ironično, vsi vedo, da se je Aleksandrov pregrešil, da ni obvladal absolutne, marksistične resnice v celoti — in nadaljuje:

«Ko pa sem se lotil urejevanja novega III. zvezka, Zgodovine filozofije, mi je direktor Instituta strogo zabičil, da se moram brez slehernega odklona držati knjige tovariša Aleksandrova. Bilo je že kar smešno: celo obseg temu ali onemu filozofu posvečenega poglavja je moral strogo ustrezati (sorazmerno, seveda) knjigi tovariša Aleksandrova. Nesreča pa je prav v tem, da se človek, brž ko pride na vodilni položaj, pa najsi bo samo položaj direktorja Instituta za filozofijo, hipoma spremeni v vladarja nad absolutno marksistično resnico. Brž ko pa ta položaj zapusti, pade s tega piedestala. Ne morete pa si misliti, koliko ta pretenzija stvari škoduje». (2)

Zdaj pa poslušajmo Milnerja, ki trdi pred Zdanovom, da velja v ZSSR drug zakon, ne pa kritika in samokritika:

«Minila so natančno tri leta od tistega znamenitega dne, ko je bil sprejet znanj sklep Centralnega komiteja naše partije o pomanjkljivostih in napakah III. zvezka, Zgodovine filozofije kakor tudi o delu Instituta v celoti. Ta sklep je obravnaval naš Institut na posebnem sestanku. Vsi so nastopali in govorili, da se mora položaj zboljšati. Ko sem na tem sestanku govoril in navajal Marxove besede, da se vse v vesoljstvu nenehno giblje, če pa je v njem kaj nepremičnega, je to predvsem abstrakcija, v drugi vrsti pa abstrakcija istega gibanja, sem rekel, da Marx niti slutil ni, da se bo pojavilo na svetu še nekaj nepremičnega, namreč znanstveno delo v Institutu za filozofijo pri Akademiji znanosti ZSSR.

Sklep Centralnega komiteja partije nam je naročal temeljito zboljšati stanje. Ali se je v teh treh letih kaj spremenilo? Ne, nič se ni spremenilo. Učbenika dialektičnega in zgodovinskega materializma ni in ni; monografskih del o aktualnih in neaktualnih temah ni in ni; III. zvezek smo naposled pripravili, toda glavna redakcijska komisija, ki ni niti s prstom ganila, da bi izšel, zdaj nadaljnje delo za ta zvezek ovira. Predvsem se nikakor ne morejo sestati, na seje pridejo zdaj eni člani glavne redakcije, zdaj drugi, na sejah ne sklenejo nič bistvenega, kakor da jih sklep CK ne bi bil zadalžil napisati nov III. zvezek, Zgodovine filozofije. In sploh je njihova navada takale: ta ali oni opravi redakcijsko delo, drugi pa s svojimi imeni okrase naslovno stran. Tu pa gre za neposredno kršitev partijske discipline. Kje so vzroki, da delo Instituta za filozofijo tako vztrajno zastaja? Tovariš Svetlov je naštel tu kar sedem vzrokov; tovariš Rozental jim je dodal še enega. Nihče pa si ni upal povedati pravih vzrokov, čeprav so znani. To bom poskusil storiti jaz.

Prvi vzrok je v tem, da mnogi filozofi menijo, da delo na znanstvenem področju ni delo za vzvišene cilje, marveč vidijo v njem zgolj pripomoček, da dosežejo lastne cilje. Cilji

enih so preprostejši, drugih pa dobro premišljeni. Toda v tem primeru ni važno, kakšen je cilj, marveč je važno dejstvo, da nas navaja to k familijarnosti, lagodnemu kramljanju, ozkosrčnosti in popolni brezbržnosti do resničnih nalog znanosti. Iz tega izvira pomanjkanje kritike in strah pred njo... Kritika se pri nas pogosto spreminja v lažno kritiko... Ne poznamo več razlike med polemiko s somišljeniki in polemiko s sovražniki našega gledanja na svet.

Drugi vzrok, ki je tesno povezan s prvim, je v tem, da je razmeroma majhno število filozofov monopoliziralo v svojih rokah vse izdajanje filozofske literature v deželi, pa tudi celotno vodstvo nad filozofsko izobrazbo in filozofsko fronto» (1)

Glejte, kako je po izjavah samih sovjetskih filozofov stanje na filozofski fronti v Sovjetski zvezi žalostno in več ko žalostno, naravnost strašno. To nam pojasni doslej nerazumljivo vprašanje, zakaj se v deželi socializma dialektični materializem, gledanje na svet proletariata, gledanje na svet socialistične družbe ne razvija naprej, zakaj učeni komunisti ZSSR, filozofi in profesorji dežele socializma ne odgovarjajo na pereča vprašanja, ki se zastavljajo vsak dan v čedalje novejši obliki po vseh krajih zemeljske oble in tudi v njihovi deželi. Ni dvoma, da je med njimi mnogo temeljitih, nadarjenih in izredno sposobnih filozofov in znanstvenikov, toda pomembnih del niso ustvarili. Zdaj nam je postalo popolnoma razumljivo, da v pogojih strahu, monopolov in protekcionizma plodnejši tudi biti niso mogli. Toda iz tega moramo črpati nauk: da v monopolu, strahu, grupštvu in protekcionizmu filozofija kakoga naroda — čeprav je socialistična — ne more biti plodna. Razen tega nam je zdaj razumljiv tudi doslej nerazumljivi pojav, da so postali sovjetski filozofi večinoma ne le neplodni, marveč tudi stereotipni in dogmatični. Mnogo je tehničnih znakov, ki dokazujejo, da so mnogi sovjetski filozofi zapustili pot ustvarjalnega razvoja teorije. Se huje, resni znaki kažejo, da so si mnogi, tudi vodilni filozofi Sovjetske zveze, morda podzavestno, zastavili nalogo, ne razvijati dialektičnega materializma, marveč napisati in izoblikovati nov katekizem.

Ni naša naloga še nadalje raziskovati stanje na filozofskem področju v ZSSR, zlasti glede njegove vsebine in teorije. Ko nam je Zdanov idealistično raztolmačil teorijo kritike in samokritike, smo zvedeli, da je praksa v določeni družbeni skupini ZSSR — med filozofi — pravo zanikanje kritike in samokritike. Dejanski položaj kritike in samokritike med filozofi ZSSR je važen, ker nam kaže, kakšen je položaj kritike in samokritike v vsej ZSSR. Kdo se namreč more v ZSSR bolj zavesti pomena stvarne, pravilne kritike in samokritike za življenje in napredek ljudstva, kakor sovjetski socialistični, marksistični filozofi?

Iz teh primerov ni težko sklepati. Preden pa bomo poskusili to storiti, se vprašajmo, ali ni takšno stanje kritike in samokritike, ustvarjalne iniciative in demokratizma izjemno stanje, ki je omejeno samo na filozofsko fronto? Morda pa je na drugih področjih znanosti drugače, morda se kritika in samokritika na njih razcvetata in razvijata, morda se revolucionarne, demokratične sile niso dale povsod zadušiti? Vzemimo zopet v roke sovjetske virove

Politična ekonomija je ena izmed pglavitnih družbenih ved. Tako so govorili Marx, Engels in Lenin. Tako mislijo vsi marksisti. Najbrž se je v deželah socializma politična ekonomija razmahnila in razvila do največjih možnosti. Najbrž so v teh deželah do najmanjših podrobnosti uporabili napotke klasičkov, kako je treba raztolmačiti preteklost in poglobiti sodobne ekonomske zakone. Najbrž so vse oblike kapitalizma in imperializma ter njune zakone zelo podrobno proučili. Politično ekonomijo socializma so pač vsaj nekoliko obdelali. Tako bi moralo biti, toda...

Na širši seji znanstvenega sveta Instituta za ekonomijo pri Akademiji znanosti ZSSR oktobra 1948 je glavni referent Ostrovitianov med drugim rekel:

«Največja pomanjkljivost znanstvenega dela na ekonomskem področju je, da nimamo sistematičnega kurza politične ekonomije socializma». (2)

(1) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 375—382.

(2) Prav tam, str. 404.

(1) «Vprašanja filozofije», 1-1947, str. 404—405.

(2) «Vprašanja ekonomike», št. 8-1948, str. 67.

Sistematične politične ekonomije socializma torej še ni dalje:

„V seriji zadnja leta izdanih del o vprašanih ekonomije in politike kapitalističnih držav so grobe antimarxistične napake in pačenja (E. Varga, L. Eventov, M. Bokšicki, S. Višnjev, A. Spirt, I. Trahtenberg, I. Lemlin, V. Lan, N. P. Ljubimov in drugi)...“ (1)

Tudi politično ekonomijo kapitalizma torej pačijo. Motilev pravi:

„Tisti, ki delajo na področju ekonomske vede, še niso napravili vseh sklepov iz zloma Instituta za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko. Glavni vzrok zloma je, da se je bil Institut odmaknil od leninsko, stalinske teorije o imperializmu, kar se je pokazalo prvič, v antileninskih težnjah v delih, v kateri je cela skupina znanstvenikov tega Instituta vnašala ideološka pačenja, in drugič, v tem, da je Institut ignoriral tematiko teorije o imperializmu. Več let Institut za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko ni izdal niti enega dela o zemeljskih vprašanih teorije o imperializmu (podčrtal M. B.)... Na primer, študentom ne moremo priporočiti ničesar, ali prav ničesar o vprašanih medsebojnih odnosov med monopoli in konkurenco, o teoriji monopolskih cen... Opustili smo ne le proučevanje položaja, delavskega razreda, marveč smo tematično tega vprašanja tudi umetno omejili.“ (2)

Takšno je torej stanje tudi v politični ekonomiji ZSSR. Vprašamo se, kje tiče vzroki, da je stanje na tej fronti tako žalostno? Med glavnimi vzroki tako žalostnega stanja na tem področju navaja V. A. Maslenikov naslednje:

„V Institutu je vladala neverjetna pomirjenost, prepričanje, da je Institut pod vodstvom tovariša Varge na pravi poti. Kritika in samokritika sta bili zanemarjeni... Znanstvenih diskusij ni bilo. Posledica tega je bila, da je izšla serija slabih knjig... Zgrešena vsebina knjig, ki jih je izdal bivši Institut za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko, ni bila slučajen pojav. To je bila organska napaka v njegovem delu, to je bil vpliv reformistične šole.“ (3)

Z. I. Gurvičeva pravi:

„V bivšem Institutu za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko so bile različne ovire pri odkrivanju vzrokov, zakaj izhajajo dela, v katerih so reformistične napake. Če hočemo doseči temeljit prelom v delu, moramo ugotoviti, kako je moglo priti do tega. Nekateri tovarši so govorili, da Institut drugih del ni imel. To nikakor ne drži: Institut je imel marksistična dela, ki pa niso mogla iziti, ker izdajanje slabih knjig ni bilo slučajno, ni bilo posledica „naravnega“ razvoja stvari ali stihijskega razvoja. Ne, to je bila zavestna politika direktorije bivšega Instituta za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko, in nobeni odniki od te politike niso bili dovoljeni... Vpliv stare smeri ni bil premagan... Ne sme več prevladovati mnenje, da je vsa ekonomska veda stvar tovarišev Varge in Ostrvitjanova.“ (4)

Ko išče V. A. Maslenikov glavne vzroke, pravi:

„Pri nekaterih znanstvenikih našega Instituta vidimo prizadevanje, da bi napravili iz proučevanja določenega kroga vprašanj in teoretičnih problemov monopol, vidimo pomanjkanje želje po napredku, konservativnost misli. Po reorganizaciji starih institutov in ustanovitvi novega Instituta za ekonomiko smo storili mnogo, da bi ga očistili takšnih elementov. Toda v tem pogledu še nismo storili dovolj...“ (5)

Ostrvitjanov, ki ga je Gurvičeva obtožila, da je eden izmed „monopolistov“, pravi:

„Dolga leta se je formalni monopol maloštevilnega kroga starih delavcev, ki so obdelovali probleme ekonomike sodobnega kapitalizma. Ta monopol je preprečeval, da bi se uveljavili novi kadri. Ustvarjal je ozračje familijarnosti, medsebojnega odpuščanja napak, postal je eden izmed vzrokov, da je delo bivšega Instituta za svetovno gospodarstvo in svetovno politiko v ideološkem pogledu nazadovalo.“ (6)

(1) «Vprašanja ekonomike», št. 8-1948, str. 71.

(2) Prav tam, str. 67.

(3) «Vprašanja ekonomike», št. 8-1948, stran 89.

(4) «Vprašanja ekonomike», št. 9-1948, str. 75-76.

(5) Prav tam, št. 8-1948, str. 91.

(6) Prav tam, str. 75.

Potemtakem ni dvoma, da je bilo tudi v politični ekonomiji ZSSR dolga leta mnogo več monopolov kakor kritike in samokritike.

Širša seja Znanstvenega sveta Instituta za ekonomiko pri Akademiji znanosti ZSSR je sprejela resolucijo, ki govori o vzrokih zaostalosti znanstvenega raziskovalnega dela in med drugim pravi:

„Tretjič, slabo razvijanje boljševiške kritike in samokritike. Ozek krog tistih, ki delajo v Institutu za ekonomiko in na ekonomskih fakultetah visokih šol, navadno omejuje kritiko in samokritiko, kar zavira ustvarjalni polet ekonomskih kadrov. Se več, v vrsti panog ekonomske vede smo imeli in imamo še vedno škodljiv monopol zabubljenih skupinic ekonomistov, ki ne trpe kritike in ki zadržujejo polet novih kadrov (ekonomska statistika, ekonomska geografija, do zadnjega tudi ekonomika tujih dežel itd.).“ (1)

Ne kritika in samokritika, marveč njuno onemogočanje, ne široko, svobodno, demokratično, socialistično tekmovanje ob enakih pogojih za slehernega, marveč monopol in grupštvo, ne ustvarjalni polet sovjetske znanosti, marveč njena zabubljenost, anemija, zaletavanje iz ene skrajnosti v drugo in izgubljanje revolucionarne perspektive, vse to so postali znaki in ne slučajni pojavi ne le v sovjetski filozofiji, marveč tudi v sovjetski politični ekonomiji.

Ali pa ni morda kje drugje boljše in bolj zdrav? Kako pa je v zgodovinoznanstvu? Kako je tam s kritiko in samokritiko, ali ni vsaj tam cvetel zakon? Zdanova?

V članku «Nacionalne tradicije narodov ZSSR in vzgoja sovjetskega patriotizma», pravi M. Morozov:

«Sovjetska javnost tudi ve, da je M. Minc, ki je s skupino svojih učencev monopoliziral vso nalogo glede proučevanja zgodovine sovjetskega obdobja, s tem v bistvu zaviral razvoj zgodovinske znanosti o sovjetski družbi.» (2)

To je bilo natiskano aprila 1949, toda že leto dni prej, januarja 1948., je sam monopolist M. Minc na seji Instituta za zgodovino pri Akademiji znanosti ZSSR izjavil:

„da je glavni vzrok zaostalosti v proučevanju zgodovine sovjetskega obdobja v tem, da v Višji partijski šoli in na sektorju zgodovine sovjetske družbe v Institutu za zgodovino ni prave kritike in samokritike. Kritike niso pravilno razumeli. Menili so: brž ko bi se začela kritika, bi torej prišlo tudi do predelovanja. Takšno stanje je treba brezpogojno odstraniti, iz kritike in samokritike je treba brezpogojno napraviti glavno orožje za nadaljnje pospeševanje zgodovinoznanstva.“ (3)

Isti Minc je torej najprej skozi desetletja imel v rokah monopol in zatiral proučevanje zgodovine sovjetske družbe, potem pa pravi, da je treba to stanje odpraviti.

Minc je monopoliziral proučevanje zgodovine sovjetske družbe, N. L. Rubinstajn pa zgodovinoznanstvo.

«Zakaj so se mnogi zgodovinarji nehali ukvarjati s problemi zgodovinoznanstva? Zakaj se ukvarja s temi problemi samo N. L. Rubinstajn?» se vprašuje A. N. Gorodecki in nadaljuje:

«Razvoj kritike in samokritike se je šele začel in v tem pogledu je treba v znanstvenih ustanovah in na visokih šolah storiti še mnogo... Treba je še naprej odstranjevati s poti vse ovire, ki so zavirale razvoj zgodovinoznanstva. Treba je razbijati upostavljene monopole, treba je ustvarjati zdravo ozračje tekmovalnosti, razvijati kritiko in samokritiko, da bomo hitro napredovali...» (4)

Poglejmo samo mimogrede, kolikšno pozornost je posvečala ZSSR proučevanju zgodovine drugih slovanskih narodov v dobi imperializma, zlasti pa med drugo svetovno vojno in po njej, v obdobju njihove poti v socializem.

V članku «O delu Instituta za slovanska vprašanja pri Akademiji znanosti ZSSR» je rečeno:

«Vendar pa so v delu Instituta bistvene pomanjkljivosti. Predvsem... plan Instituta še daleč ne zajema vseh najvažnejših problemov slovanstva, kar opravičujejo s tem, da v štabu In-

(1) «Vprašanja ekonomike», št. 9-1948, stran 114.

(2) «Boljševik», št. 7-1949, str. 47.

(3) «Vprašanja zgodovine», št. 4-1948, stran 147.

(4) «Vprašanja zgodovine», št. 6-1948, stran 134-135.

zda ne proučujemo zgodovine Slovkov, Lužiških Srbov, Slovencev in nekaterih drugih narodov. V zgodovini Bolgarije proučujemo samo obdobje po drugi svetovni vojni, zgodovine jugoslovanskih narodov po letu 1918 pa sploh ne proučujemo (poudarjamo, da je bilo to napisano pred resolucijo Informbiroja — M.B.) ... Zgodovino teh dežel (slovanskih — M. B.) v dobi imperializma proučujemo delno za Poljsko in CSR, za Južne Slovkane pa sploh ne; borbo slovanskih narodov proti fašistični agresiji med drugo svetovno vojno in problem nastanka in razvoja režima ljudske demokracije v slovanskih deželah pa šele začenjamo proučevati za CSR in Bolgarijo, za Jugoslavijo in Poljsko pa ga sploh ne proučujemo (podčrtal M. B.). (1)

Menimo, da to ne potrebuje nobenega komentarija.

Kako pa je s pravom, ali ni morda v tem pogledu bolje? V članku «O velikih pomanjkljivostih v sovjetski pravni literaturi» piše doktor pravnih ved prof. I. K. Staljševič.

«Tovariš A.A. Zdanov je na filozofski diskusiji o knjigi tovariša Aleksandrova rekel: 'Filozofska delavnost je postala v rokah skupnice filozofov nekakšen monopol.' Te filozofom namenjene besede veljajo v celoti tudi za sovjetske pravniške (podčrtal M. B.).» (2)

Kako pa je v naravoslovju? Tam najbrže ni monopola.

Boj med materialistično in idealistično tendenco se bje očitno tudi v razvoju naravoslovja. V novem sovjetskem naravoslovju bo pač mnogo različnih mnenj, dovolj bo vsega, samo idealizma ne. To je najmanj, kar bi človek pričakoval.

V diskusiji «O stanju v biologiji», ki je trajala od 31. julija do 7. avgusta v Moskvi na zasedanju Zvezne akademije za kmetijske vede «V. I. Lenina», je Z. J. Bolecki rekel:

«Na biološki fakulteti moskovske državne univerze se v zadnjih desetih letih sistematično vrše sestanki, znanstvene seje in konference, posvečene obravnavanju nekega vprašanja — kritike teoretičnih nazorov akademika Lysenka. Pri tem ni treba misliti, da je imela kritika nazorov akademika Lysenka kdaj in količkrat resen znanstven značaj. Ne. Nazore akademika Lysenka so zavračali kot neznanstvene, češ da s «pravom» univerzitetno znanostjo niso v nobeni zvezi. Takšno mnenje o nauku Mičurina in Lysenka ima večina profesorskega zbora biološke fakultete. Tako so dolga leta vžgajali tudi študente te fakultete. Čujte primer. Letos februarja je sklical fakulteta vsezvezno znanstveno konferenco... Konferenca je bila od prvega do zadnjega referata (referatov pa je bilo štirideset — M. B.) naperjena proti Lysenkovemu nauku in v obrambo buržoazne genetike...»

Nekaj besed o slušateljih biološke fakultete. Na fakulteti uporabljajo proti študentom metode neverjetnega pritiska. Od slušateljev biološke fakultete kategorično zahtevajo, naj kritizirajo Mičurinov in Lysenkov nauk. Če pa se posameznik slušatelj kljub temu ne strinja s vajsmanisti, si tega ne upajo povedati odkrito. Ko prihajajo nekateri izmed teh slušateljev na fakulteto dialektičnega in zgodovinskega materializma po potrebne nasvete, lepo prosijo, da ne bi odkrili njihovih nazorov njihovih imen. (3)

Takšna je torej kritika! Tam kategorično zahtevajo kritiko v nasprotju s prepričanjem. To ne zasluži več imena kritike, to je nekaj drugega.

Čujmo dalje, kako je bilo s «kritiko» v biologiji. I. N. Simonov pravi:

«Vse tiste, ki so na akademiji Timirjazeva zagovarjali nazore Mičurina in Lysenka, so začeli pod raznimi pretevezami, premikati in premeščati v druge ustanove ali pa so jih kratko in malo odpuščali. Tako so storili z znanstveno sodelavko, zdaj akademikom Ušakovo, z znanstvenim sodelavcem Tihonenkom, s profesorjem Veprikovom... in mnogimi drugimi.

Stvar je šla tako daleč, da je začel direktor akademije Timirjazeva akademik V. S. Nemčinov kratko in malo naganjati iz nje vse predavatelje, ki mu niso bili po volji in ki so bili prišli svoj čas na fakulteto na priporočilo I. V. Mičurina. In

to je počenjal samo zato, ker je o teh tovariših nekoč in nekdje rekel dobro besedo bodisi sam I. V. Mičurin ali pa njegovi učenci...

Mirno lahko trdim, da sam direktor Akademije, akademik V. S. Nemčinov, zagovarja nazore mendelizma — morganizma. (1)

Potem pa nam Simonov s povzdignjenim glasom razodeva nekaj, kar je bilo še nedavno neverjetno in nerazumljivo:

«Od kod, s katerih univerz, s katerih fakultet so pošiljali v Ameriko v zagrizene reakcionarne liste članke z grobimi napadi na akademika T. D. Lysenka? Saj to ni moglo priti od drugod kakor izza sten akademije Timirjazeva. To je pisal profesor A. R. Zebrak, ki je tu govoril. To se je še zaostriilo, ker ga je podpiral akademik V. S. Nemčinov. (2)

Čujmo zdaj enega izmed napadenih, enega izmed «idealistov», enega izmed dotedanjih monopolistov v sovjetski biologiji.

B. M. Zavadovski pravi:

«Strinjam se z vso linijo napadov, naperjenih proti napakam formalne genetike in v tem pogledu se nimam kaj spreminjati. Ze leta 1926 sem se v knjigi «Darvinizem in marksizem» in v vseh nadaljnjih razpravah negativno izražal o vajsmanizmu, maltuzianstvu, mendelizmu in formalni genetiki. Leta 1936 sem vzporedno s T. D. Lysenkom nastopil proti fronti formalne genetike.

Imam tem več pravice protestirati proti temu, da brez dokazov zavajajo zavestno sovjetsko javnost v zmoto in me pritevajo med privrženice formalne genetike, čeprav poznajo moja dela in moje govore. Meno so pristeli med privrženice formalne genetike samo zato, ker se v drugih vprašanjih strinjam s T. D. Lysenkom. (3)

Zavadovski dalje očita Lysenku in njegovi skupini, da enostransko zavajata sovjetsko javnost v zmoto, obtožuje ju, da nista razumela smisla razvoja biologije in same mičurinske smeri, da Lysenko in njegova skupina odpirata fronto in razbijata formalno genetiko, hkrati pa pozabljata na fronto vulgarnega mehanicizma in postajata njegovi žrtvi. Potem pa pravi:

«Toda podobna velika blatenja slehernega znanstvenika, ki bi izjavil, da se ne strinja četudi le z enim samim delom ali izjavo tovariša Lysenka, zvene kot odkrit pritisk na kritiko in samokritiko ne glede na osebo. Mar bomo mogli po takšni poti ustvariti pogoje za nadaljnji ustvarjalni razvoj mičurinskega nauka? Zdi se mi zaželeno, da bi v takšni kritiki in samokritiki referent in zasedanje globlje in bolj stvarno proučila tista resna nesoglasja, ki so nastala v nazorih T. D. Lysenka glede Mičurinovega nauka... Ne strinjam se s tistim ozračjem soglasja brez ugovorov, nekritičnega priznavanja vsega, kar piše in govori T. D. Lysenko...» (4)

V sovjetski biologiji so torej najprej imeli monopol in preprečevali so kritiko «idealisti», zdaj pa isti idealisti trdijo, da «materialisti» Lysenko ne dopušča kritike, da zahteva, naj se drugi pokore, on pa naj bi vladal monopolistično. Ko bi nas izkušnje vsaj nekoliko ohrabrile, bi verjeli, da obrekujejo ti «idealisti». Bodočnost bo pokazala, kako in kaj je s tem.

Takšno je torej stanje kritike in samokritike v naravoslovju.

Oglejmo si nekoliko stanje kritike in samokritike v glasbi. Morda je stanje tam boljše.

Toda februarja 1948 je CK VKP (b) sprejel sklep o operi Muradelija «Veliko prijateljstvo». V tem sklepu med drugim pravi:

«...Mnogi sovjetski skladatelji so se v lovu za napačno pojmovanim novatorstvom v svoji glasbi odmaknili od zahtev in umet. okusa sovjetskega ljudstva, zabubili so se v ozkem krogu strokovnjakov in glasbenih sladokuscev, ponižali so visoko družbeno vlogo glasbe in zožili njen pomen, ker so se omejili na to, da ustrezajo okusu individualistov-estetov... CK VKP (b) ugotavlja, da vlada v sovjetski glasbeni kritiki stanje, ki ga ni mogoče trpeti. Na vodilnih položajih med kritiki so na-

(1) Prav tam, str. 170.

(2) «O stanju v biologiji», str. 170, Kmetijska založba, Beograd, 1948.

(3) Prav tam, str. 157—158.

(4) «O stanju v biologiji», str. 160, Kmetijska založba, Beograd, 1948.

(1) «Vprašanja zgodovine», št. 6-1948, str. 143.

(2) «Sovjetska država in pravo», šte. 1-1949, str. 31.

(3) «O stanju v biologiji», str. 65 do 66, Kmetijska založba, Beograd 1948.

tituta ni strokovnjakov za mnoge izmed teh problemov. Tako sprotniki ruske realistične glasbe, privrženci dekadentske, formalistične glasbe. Sleherno novo delo Prokofjeva, Sostakoviča, Majakovskega in Sebalina razglajaš ti kritiki za »nov uspeh sovjetske glasbe« in pojejo hvalnice subjektivizmu, konstruktivizmu, skrajnemu individualizmu, poklicnemu kompliciranju jezika v tej glasbi, t. j. prav tistemu, kar bi bilo treba kritizirati... CK VKP (b) meni, da je nastalo to nezačoveljivo stanje na fronti sovjetske glasbe zaradi nepravilne linije na področju sovjetske glasbe, ki sta jo uveljavljala Komite za umetnost pri ministrskem svetu ZSSR in Organizacijski komite Zveze sovjetskih skladateljev... Organizacijski komite Zveze sovjetskih skladateljev se je spremenil v orožje skupine skladateljev formalistov in postal glavni razširjevalec formalističnih pačenj. (1)

Tedaj je bilo tudi posvetovanje sovjetskih glasbenikov. Glavni kritik je bil zopet A. A. Zdanov. Čujte, kaj pravi:

«Tu so Organizacijski komite Zveze skladateljev primerjali s samostanom ali generalštabom brez vojske. Teh primer ni treba izpodbijati. Če je postala usoda sovjetske glasbene ustvarjalnosti prerogativa najbolj zabubljenega kroga vojskih skladateljev in kritikov, kritikov, zbranih po načelu podpiranja njihovih šefov, ki ustvarjajo okrog skladateljev poneumnjevalno ozračje hvalnic (podčrtal M. B.), če ni ustvarjalne diskusije, če se je v Zvezi skladateljev vgnezdilo nezdravo in dušeče ozračje delitve skladateljev na prvovrstne in drugovrstne, če je vladajoči stil na delovnih posvetovanjih v Zvezi skladateljev spoštovanja polni molk ali pobožno hvalisanje izbrancev, če se je vodstvo Organizacijskega komiteja ločilo od skladateljske množice, tedaj moramo priznati, da je postalo stanje na glasbenem 'Olimpu' takšno, da mu grozi očitna nevarnost. Zlati se je treba dotakniti pomanjkanja ustvarjalnih diskusij v Zvezi skladateljev. Brž ko ni ustvarjalnih diskusij, ni tudi kritike in samokritike torej tudi ni napredka. Ustvarjalna diskusija in objektivna, neodvisna kritika — to je postalo že aksiom — sta najvažnejši uspehi ustvarjalnega razvoja... Ker so na komandnih položajih v sovjetski glasbi tu navedeni tovariši, ker je dokazano, da bi poskusili kritizirati jih — kakor je navedel tu tovariš Zaharov — povzročili eksplozijo, takojšnjo mobilizacijo vseh sil proti kritiki, moramo napraviti sklep, da so prav ti tovariši povzročili ta popolnoma neznosni, zvoedeni položaj zastoja in prijateljskih odnosov, o katerem so zdaj pripravljene izjaviti, da ga niso želeli.

Vodilni tovariši iz Zveze skladateljev so tu govorili, da v Zvezi skladateljev ni oligarhije. Če je tako, se pa moramo vprašati: zakaj se tako oklepajo vodilnih vlog v Zvezi? Ali jih mika oblast zaradi oblasti? Drugače povedano, ti ljudje so vzeli oblast v roke zato, ker je prijetno imeti oblast v rokah zaradi oblasti... Ali pa uveljavljajo oblast zaradi določene smeri v glasbi? Mislim, da prva domneva odpade, da bolj drži druga...» (2)

Glejmo, kaj pravijo drugi glasbeniki ZSSR.

M. B. Tabačnikov pravi:

«List 'Sovjetska umetnost' je bil konjunkturen, breznačelen zvočnik, vsa ta leta je poudarjal v naši glasbi vedno ista imena... Tudi Množična sekcija Zveze sovjetskih skladateljev je bolehalo za isto boleznijo: če si ime, če so te že dvignili na pedestal, lahko počenjaš vse, kar hočeš, vse ti bo odpuščeno. Če pa močan, ti ne bo nihče pomagal. Treba je izmenjati vodstvo Množične sekcije kot nezdravo vodstvo, ki ni vodstvo, ki ni dopuščalo, da bi se uveljavili mlajši in nekateri starejši skladatelji... Nekaj besed o uredniških kadrih. Denimo, da je skladatelj napisal svojo pesem in jo odnesel v Muzgiz (Državna glasbena založba — M. B.). V Muzgizu jim ni ugajala, — pošljejo te v Mufond. Tam pa sedi isti urednik. Napotiš se v Komite — zopet isti». (3)

Spomnimo se, da je v filozofiji enak položaj.

Čujmo nekega monopolista v glasbi. Hačaturjan pravi:

«Pokazal sem se kot slab voditelj in metode mojega dela v Organizacijskem komiteju so bile nedemokratske. Zadnja

leta sem se umaknil iz naše skladateljske javnosti. Člani Organizacijskega komiteja so postali veljaki, ponosni na svoje ustvarjalne zasluge. Nazadnje pa se je pokazalo, da so to generali brez vojske. Kritiko in samokritiko so v Organizacijskem komiteju dušili... Ena izmed glavnih okoliščin, ki so škodovala delu Organizacijskega komiteja, je bila v tem, da njegovi člani niso bili enotni (složni). Ukvarjali smo se s malenkostnimi spletkami in razčiščevanjem osebnih medsebojnih odnosov. Pozabljali smo, da so nas postavili, da bi vodili Zvezo sovjetskih skladateljev, da je naša dolžnost voditi za seboj vso množico skladateljev. Mi, člani Organizacijskega komiteja, smo se v obraz hinavsko prilizovali drug drugemu, za hrbtom pa smo si bili najhujši nasprotniki...» (1)

Vinogradov pravi:

«Mi vsi skupaj in vsak zase moramo napraviti iz sklepa CK partije svoj zaključek. To velja zlasti za bivše vodilne vršičke našega Organizacijskega komiteja, ki so zagovarjali najbolj zastarali in najbolj dušeči konservativizem ter pokazali oholo nestrpnost do najmanjšega pojasa kritike... Člani Organizacijskega komiteja z zunanjim svetom sploh niso imeli nobene zveze. Ne le da niso vedeli niti slišali, kaj govori o njihovi glasbi preprost poslušalec, marveč tudi niso vedeli, kako gledajo na njihovo ustvarjalnost skladatelji nacionalnih republik in pokrajin.

Stiki Organizacijskega komiteja s skladatelji nacionalnih republik in pokrajin so bili zelo rahli. Na podeželju dela kakih 600 skladateljev, toda v zadnjih dveh letih Organizacijski komite ni obravnaval nobenega njihovega dela. V Kazahstanu n. pr. že 14 let nepretrgoma dela v svojem kraju skladatelj Brusilovski. Skomponiral je 7 oper, balet, več simfoničnih in mnogo manjših del, toda ves ta čas Organizacijski komite ni obravnaval nobenega njegovega dela...» (2)

M. F. Gnjesin predlaga:

«Dovolil si bom sprožiti predlog, s katerim se morda ne bodo vsi strinjali, vendar pa menim, da ga je treba sprožiti. Kdor hoče priti v Organizacijski komite, bi se moral zavezati, da ne bo zahteval nobenih privilegijev. To velja n. pr. za Stalinske nagrade. Članstvo v Organizacijskem komiteju naj ne bi nikomur pripomoglo k Stalinski nagradi». (3)

V. A. Cukerman nam pove, da je takšno duševno ozračje tudi na moskovskem konservatoriju. Čujte, kaj pravi:

«Vsi vemo, kako nezdravo ozračje je bilo v Organizacijskem komiteju, kako so v njem dušili kritiko. Se daleč pa vsi ne vedo, da je nastalo na moskovskem konservatoriju še bolj dušeče, še neznosnejše ozračje. Tisti tovariši, ki niso imeli stikov z moskovskim konservatorijem, si bodo težko mislili, kako zelo je bila ustvarjalna misel tam pritisnjena k tlem. Delavci na konservatoriju so imeli dovolj vzrokov, da so se naučili molčati, imeli so jih, saj se sadovi tega kažejo še zdaj, po sklepu CK.

Moskovski konservatorij je bil in je še vedno pod najmočnejšim vplivom skupnice ljudi pod podkrovitelstvom bivšega predsednika Komiteja za umetnost Hrapčenko. Za njegovo dejavnost je bilo značilno prizadevanje, da bi bili najvažnejši vodilni položaji v rokah majhnega števila ljudi. Od tod tisto fantastično kopičenje funkcij. V tem pogledu je dobro znani primer I. F. Belze samo eden izmed mnogih. Direktorju moskovskega konservatorija V. J. Sebalovu je dal Komite za umetnost proste roke, da je lahko počel, kar je hotel.

Zdaj, po petih brezplodnih letih, lahko rečemo: Sebalin je to svobodo zlorabljal, zlorabljal jo je tako glede izbire kadrov kakor tudi po idejni liniji. Tu smo že govorili o tem, da je Sebalin odstranil z moskovskega konservatorija celo vrsto visoko kvalificiranih glasbenikov. Kakšni so bili njihovi grehi? V večini primerov niso imeli nobenega; šlo je zgolj za posamezne prestopke v znanstvenem in pedagoškem delu... Odgovornost za vse to zadene predvsem prof. Sebalova, in sicer ne le zaradi položaja, ki ga je zavzemal, marveč tudi zaradi njegove posebne nestrpnosti do kritike. Po nestrpnosti prekaša večino direktorjev moskovskega konservatorija, kar sem jih videl (na moskovskem konservatoriju delam že nad 20 let.) Obramba pred kritiko je bila dobro organizirana ne le znotraj konserva-

(1) «Teatr», glasilo Komiteja za umetnost pri ministrskem svetu ZSSR, št. 3-1948, str. 5-6.

(2) «Sovjetska glasba», št. 1-1948, str. 15-17.

(3) «Sovjetska glasba» št. 1-1948, str. 67.

torija, temveč tudi izven njega... Zagovorniki formalistične smeri so varovali moskovski konservatorij pred kritiko tudi v tisku». (1)

Ko bere človek vse te primere dejanskega stanja kritike in samokritike v najrazličnejših znanstvenih, filozofskih in kulturnih ustanovah, se vpraša: kje pa je tu partijska organizacija, saj jo imajo menda na vseh važnejših mestih; kaj pa dela? Odgovor lahko najdemo sami v sami stvarnosti. Toda čujmo, kaj pravi o partijski organizaciji med glasbeniki I. J. Galkin:

«Druga organizacija, ki ni nič manj odgovorna za takšen položaj, je partijska organizacija v Zvezi. Vsa leta se ni zanimala za našo ustvarjalnost, za naše delo, za pogoje, v katerih živimo. Partijska organizacija ni reagirala niti na nesramno omalovaževanje, ki so si ga dovolili »vodilni« skladatelji, člani Organizacijskega komiteja so navadnih članov Zvez». (2)

Ogledali smo si torej družbeno in naravoslovno znanost in povsod smo pazljivo in pošteno iskali tisti zakon Zdanova, iskali smo »zakonitosti« kritike in samokritike ter oblike, kako se ta zakon konkretno uveljavlja. Rezultati so dokaj žalostni. Kamor koli smo pogledali, nikjer nismo našli kritike in samokritike, pač pa povsod monopol. Je pa še eno važno področje, ki si ga še nismo ogledali.

Gre za partijo. Od Galkina smo sicer zvedeli, da je partijska organizacija med glasbeniki odpovedala in da ni nastopila proti monopolizmu in oligarhiji. Dalje, očitno nam je, da je partijska organizacija v ustanovah filozofov, biologov, ekonomistov itd. objektivno odrekla. Se vedno pa ostane odprto vprašanje, ali se v partiji uveljavlja kritika in samokritika kot udomačena, zakonjena metoda? Tu ne moremo priti do primerov in dokumentov iz partijskih vršičkov, toda tudi tisti primeri, ki so nam dostopni, bodo dovolj osvetlili stanje kritike in samokritike v partiji.

Pojdimo v Ukrajino, v dnjepropetrovsko oblast. Konec leta 1947 je v mestu Dnjepropetrovsku zasedal plenum dnjepropetrovskega Oblastnega komiteja Bolševiške partije Ukrajine. Poglejmo, kaj poroča glasilo Centralnega komiteja VKP(b) »Partijsko življenje« o tem zasedanju:

«Zadnji plenum dnjepropetrovskega Obkoma KP(b) se je odlikoval z veliko aktivnostjo. Na plenumu se je razvila široka kritika in samokritika. Na dan so prišle resne napake, ki sta jih zagrešila prvi sekretar Obkoma tovariš Najdjonov in biro Obkoma v vodstvu industrije, kmetijstva ter v organizacijsko tijskem in partijskem političnem delu». (3)

Začetka smo bili veseli. Tu menda velja zakon kritike in samokritike, tu ne gledajo na osebnosti in avtoritete. Naprej pa beremo, da se napake sekretarja Obkoma in vsega Oblastnega komiteja kar kopičijo druga na drugo. Nazadnje pridemo do sklepa, da sta sekretar in ves partijski komite prav za prav nehala partijsko delati:

«To niso bile samo posamezne pomanjkljivosti v delu Obkoma; to je bil njegov» dela...». (4)

Kako pa je potemtakem Najdjonov delal? Katera je glavna napaka sekretarja in vsega komiteja?

«Ker so se ukvarjali večinoma z gospodarskim delom, so sekretarji Obkoma, predvsem pa tovariš Najdjonov, nehali čutiti organsko potrebo po kolektivnem preverjanju, oceni in posploševanju izkušenj partijskega dela, po kolektivnem proučevanju ukrepov, ki bi jih bilo treba storiti, da bi se Obkom zboljšal. Zato je padel pomen plenuma Obkoma in sestankov partijskega aktiva. Znano je, da so plenumi partijski komitejev kakor tudi konferenc in sestankov partijskega aktiva ena najboljših priložnosti, da se razvije kritika pomanjkljivosti v delu in samokritika partijskih voditeljev. V Dnjepropetrovsku pa so se sestanki partijskega aktiva in plenumi spremenili v bistvu v tribuno za govore o uspehih in pridobitvah. Govorili so v glavnem voditelji oblasti. Udomačil se je takle tip govorov: od desetih minut jih je devet in pol posvečenih uspehom, na koncu,

da izpolnijo formalno dolžnost do kritike, pa spregovore nekaj besed o pomankljivostih, pri čemer si navadno nihče ni upal zadeti članov biroja in sekretarjev Obkoma.

Pravi bolševiški odnos do svoje naloge dokažemo, če smo pripravljeni sprejeti konstruktivno, pravično kritiko, če znamo odkriti lastne napake in pokazati, kako bi jih odstranili, da bi z združenimi močmi izboljšali delo. Tovariš Najdjonov je sprejemal kritiko bolešno, v njej je videl nekaj, kar izpodkopava njegovo avtoriteto. Tovariš Najdjonov ni ustvarjal pogojev za razvijanje kritike in samokritike v biroju in v partijski organizaciji. Prvi sekretar in biro Obkoma v celoti nista prisluhnila glasu nižjih partijskih delavcev, nista o pravem času reagirala na sklepe in zahteve mestnih in rajonskih komitejev partije ter osnovnih partijskih organizacij, na izjave posameznih komunistov in signale tiska. Pri članih biroja nismo videli prave bolševiške načelnosti. Le-ti so o pomankljivostih v delu biroja in tovariša Najdjonova ali popolnoma molčali, ali pa so govorili o njih potihoma, da ne bi prvega sekretarja razžalili. Pri zadevanju, da bi napake prikrili, se je očitno pokazalo v temle dejstvu: tovariš Najdjonov svojčas ni predložil biroju v diskusijo niti napotkov CK VKP(b) Ukrajine o ukrepih, ki bi jih bilo treba storiti v določenem roku, da bi odpravili ugotovljene pomanjkljivosti v delu oblastne partijske organizacije glede izpolnitve plana žitnega fonda. Biro Obkoma ter mestni in rajonski komiteji partije dva meseca niso obravnavali sklepa CK KPU(b) o zboljšanju organizacijskega in partijskega političnega dela. Ta in mnoga druga dejstva govore o strahu pred kritiko in o izmikanju, da bi odkrito stopili pred komuniste z vprašanjem napak v delu Obkoma.

V oblastni partijski organizaciji so grobo kršili načela notranjepartijske demokracije. Člani Oblastnega komiteja so zvedeli za sklepe, ki jih je podpisoval prvi sekretar, slučajno, in sicer ko so obiskovali rajonske in mestne partijske komiteje. Takšni sklepi podpisani na hitro roko in ne da bi tisto vprašanje kolektivno proučili in obravnavali, so bili nekonkretni in neučinkoviti (vse podčrtal M. B.). (1)

Na našo žalost je to stanje enako, podobno stanju na filozofski fronti ko jajce jajcu: pomen plenuma je padel, na njem samo govore o uspehih, nihče ne najde v sebi moči, da bi se dotaknil članov biroja. Najdjonov sprejema kritiko bolešno, kar izpodkopava njegovo avtoriteto. Najdjonov onemogoča pogoje za razvoj kritike in samokritike, člani biroja zatiskajo oči, nočejo žaliti sekretarja, načela notranjepartijske demokracije so potepana. Najdjonov drži monopol krepko v rokah, kritike se boje. Rezultat je torej enak kakor v filozofiji in znanosti.

Kakšne so bile posledice takšnega Najdjonovega dela za partijsko življenje v oblasti?

«Samo po sebi se razume, da sta morala malomarni odnos vodilnih ljudi Obkoma do načel notranjepartijske demokracije in njihov strah pred kritiko vplivati na rajonske komiteje in osnovne partijske organizacije. Plenumi rajonskih komitejev in partijski sestanki so bili čedalje redkejši. V 28 rajonskih in 7 mestnih partijskih organizacijah od leta 1943 ni bilo volitev rajonskih in mestnih komitejev. V 303 osnovnih partijskih organizacijah so prav tako grobo kršili roke, v katerih bi morali poročati članstvu o delu in izvolitvi vodilnih partijskih organov. V oblasti se je razširila grda navada, da so se ne-sposobneži, ki so svoje delo odložili, zavarovali pred kritiko in da so bili na tihem, ne da bi odgovarjali za svoje delo, premeščeni na druge položaje. V pogovih, ko je komunistom onemogočeno svoje voditelje kontrolirati in preverjati, ne moremo govoriti o razvijanju kritike in samokritike — iz tega izhaja to, da ostanejo pomanjkljivosti v delu v ozkem krogu ljudi (vse podčrtal M. B.). (2)

Kakšne so bile posledice takšnega dela Oblastnega komiteja za splošno, predvsem za gospodarsko življenje oblasti?

«Nepravilne metode v vodstvu Obkoma so seveda morale zmanjšati borbena sposobnost partijske organizacije. Končna posledica je bila, da cela vrsta najvažnejših gospodarskih planov ni bila izpolnjena. Podjetja metalurške in rudarske in-

(1) »Sovjetska glasba«, št. 1-1948, str. 89-49.

(2) Prav tam, str. 98.

(3) »Partijsko življenje«, št. 23-1947, str. 50.

(4) Prav tam, str. 51.

(1) »Partijsko življenje«, št. 23-1947, str. 51-52.

(2) »Partijsko življenje«, št. 23-1947, stran 52.

industrije ter železniški promet so delala do zadnjega skrajno nezadovoljivo in dala državi mnogo manj kovin, rude in drugih industrijskih izdelkov, kakor je bilo potrebno. L. 1947 je oblast zelo zaostala v vseh kmetijskih delih in državnega plana žitnega fonda ni izpolnila...» (1)

Kako pa se je končala vsa stvar?

«Tovariš Najdjonov ni bil kos vodstvu oblasne partijske organizacije. Plenum ga je odslovil s položaja prvega sekretarja Obkoma...» (2)

Ta primer lahko uporabimo kot gradivo za vrsto »teoretičnih« problemov kritike in samokritike. Vsekakor se zopet vsiljuje osnovni sklep, da kritika in samokritika niti najmanj ne delujeta po »naravnih« nujnosti, niti najmanj avtomatično, niti najmanj »zakonito«. Potrebna je bila vrsta zlorab in škodljivstev, monopolov in dušitve kritike od spodaj, da so na splošno ugotovili, najbrž od zgoraj, da je treba vse kritizirati in razkrinkati. Tudi ta primer, ki ni nič kaj skromen, dokazuje, da kritika in samokritika nista zakonitost. Dalje ta primer kaže, kolikšno škodo lahko povzroči socialistični domovini nekomunistična glava, ki zlorablja svojo avtoriteto in duši kritiko.

Na podlagi izkušenj iz političnega gospodarskega, državnega, partijskega in sploh vsega življenja vse dnepropetovske oblasti prihaja revija »Partijsko življenje« do tegale sklepa: v pogojih, ko je komunistom onemogočeno, da bi svoje voditelje kontrolirali in preverjali, ne moremo govoriti o razvijanju kritike in samokritike. In ta sklep je istoveten s sklepom filozofa Z. A. Kamenskega, ki se glasi:

«Vsak znanstveni delavec naj ima ne le formalno pravico, marveč tudi dejansko možnost kritizirati pomanjkljivosti in napake v teoretičnih delih naših vodilnih filozofov... Takšne dejanske možnosti pa mi nimamo». (3)

Poglejmo, kako je s kritiko in samokritiko na drugem koncu ZSSR, v Uzbekistanu in z CK KP(b) Uzbekistana.

CK VKP(b) je naslovil nedavno na CK KP(b) Uzbekistana resen opomin sprito velikih napak, ki jih je dopustil le-ta ko je vodil razvoj pridelovanja bombaža... Udeleženci plenuma so poudarjali, da napake v vodstvu republiškega gospodarstva niso slučajni pojav. Zgodile so se lahko zato, ker sta bili v republiških partijskih organizacijah kritika in samokritika slabo razviti. Praksa je pokazala, da je bil v tej republiki odnos do kritike in samokritike tak, kakor da gre za začasno, prehodno kampanjo. In zato se ne smemo čuditi, da so mnogi vodilni funkcionarji izgubili čut za kritično presojanje svojega dela, da je nastalo ozračje dobrodušnosti in samozadovoljstva, samozavesti, domišljivosti in samohvale...

Delovni stil je odvisen predvsem od samih voditeljev. Ali je tista praksa v delu, ki se je bila udomačila v delu samega CK KP(b) Uzbekistana, ustvarjala pogoje za kritiko in samokritiko? Na jeziku si lahko čisto slišaj pozive »kritizirajte ne glede na osebnosti«. V resnici pa so celo v CK KP(b) kršili elementarni osnovni pogoji za razvijanje kritike in samokritike — za skupno reševanje vseh vprašanj. Prvi sekretar CK KP(b) Uzbekistana, tovariš Jusupov, je čisto važna vprašanja reševal sam, ne da bi se bil posvetoval s člani biroja in ne da bi bil upošteval njihovo mnenje. Člani biroja pa so se s takšno prakso v delu sprijaznili in niso nastopili proti njej. Članom biroja so bili n. pr. znani primeri, ko je tovariš Jusupov brez vednosti biroja odredil premostitve teh ali onih delavcev. In vendar se nobenemu članu biroja ni zdelo potrebno in možno temu ugovarjati. Namesto da bi povečali svoje mnenje očitno in odkrito, z vso boljševidnostjo lastno odkritosrčnostjo, so člani biroja raje molčali...

Ker niso skupno reševali zadev v samem biroju, ker so si medsebojno oproščali napake in pomanjkljivosti v delu in ker so bili breznačelnji je nujno zmerl v njih čut odgovornosti in so postali domišljivi. Nekateri funkcionarji so začeli nastopati tako, kakor da samo oni vse znajo, kakor da lahko samo oni povedo kaj pametnega, drugi pa naj jim samo pritrjujejo.

(1) Prav tam, str. 52.

(2) Prav tam, str. 52.

(3) »Vprašanje filozofije«, št. 1-1947, str. 377—378.

Zato so čisto reševali važnejša vprašanja republiškega gospodarskega in političnega življenja, ne da bi upoštevali kolektivne izkušnje, ki so jih večsah kar naravnost podcenjevali. Na takšni podlagi so lahko uspevale razvade prilizovanja, dobrikanja in prikupovanja. Pojavili so se in v vrsti primerov so celo imeli prvo besedo ljudje, ki jim ni bilo mar delo, pač pa so si na vse kriplje prizadevali priti do višjega funkcionarja, da bi »v poletu ujeli« njegovo misel, izrazili svoje navdušenje zanj in preprečili druge predloge. Takšni običaji so prišli večkrat do izraza tako, da so dvigali hrup v zvezi z govori posameznih republiških vodilnih funkcionarjev, samo da bi jih »načelstvo« pohvalilo. (1)

Tudi v sverdlovski oblasti položaj kritike in samokritike ni nič boljši.

«Načelnik organizacijsko-instruktorskega oddelka pervouralskega mestnega komiteja, tovariš Titov, se je dvakrat obrnil na sverdlovski Oblastni komite Partije s poročilom o stanju v pervouralski organizaciji, toda poročili sta ostali med štirimi stenami organizacijsko-instruktorskega oddelka Oblastnega komiteja. Obe poročili sta tako obležali ne da bi se bil v bistvu kdo zmenil zanju...

Položaj, ki je nastal v organizacijsko-instruktorskem oddelku Obkoma, prej spominja na navadno piserno, kakor na operativni oddelk partijskega komiteja. Človeka preseneti ravnodušnost tovariša Barmasova v odnosu do dela...

Nj videti, da bi si birč Obkoma prizadeval z vso ostrino odkrivati napake v delu svojega aparata. Ko je sverdlovski Oblastni komite po intervenciji CK VKP(b) in preverjanju signalov o stanju v pervouralski partijski organizaciji z veliko zamudo sprejel ustrezen sklep, ni niti z besedico omenil tistih, ki so vse signale spravljali v predalček. Morda je bilo za malenkostne pomanjkljivosti v organizaciji? Nikakor ne. Pokazalo se je, da je delal sekretar pervouralskega mestnega komiteja popolnoma ločeno od osnovnih partijskih organizacij. Misli je, da je neomejen gospodar, za aparat mestnega komiteja je izbral ljudi, ki jih je slučajno srečal in ki so mu bili po volji. Kaj bi se naštevati, ko pa je namestnik načelnika oddelka za kadre pri mestnem komiteju Močalov malodane vsak teden hodil na trg prodajat prideleke? Več drugih funkcionarjev mestnega komiteja je prejemale od raznih organizacij podkupnino in se znašlo v pesteh podjetnih spekulantov, vaških mogotcev, ki so jih kot partijske delavce ujeli v svoje mreže. Ugotovljena so bila dejstva, da so uživali zaščito malopridneži, da sta bila kritika in samokritika zadušeni. Partijska organizacija v starotrubski tovarni je lani aprila izključila iz partije malopridneža Latunenka. Čez nekaj dni pa mu je prvi sekretar Mestnega komiteja Pelišenko postrežljivo dovolil oditi iz partijske organizacije, ne da bi vprašanje njegove partijske pripadnosti postavil pred biro Mestnega komiteja VKP(b). Komunist Panačev se obrača na Mestni komite VKP(b) z ovačbo o zlorabah, ki jih je zagrešil direktor »torga« Ulitina. Kmalu potem je prišel odlok, da je Panačev odpuščen. Tako bi bil lahko izid proučitve ene same vloge napotil sverdlovski Obkom na mnoge sklepe. V oddelkih pa že vedno leži nepregledanih 130 vlog in pritožb, izmed katerih se jih nad 50 kisa skoraj že pol leta». (2)

«Partijsko življenje» dne 15. avgusta 1947 navaja primer bivšega sekretarja kurganskega Obkoma Saranova, ki si je,

«... domišljal, da partijski zakon niso pisani zanj, ločil se je od partijske organizacije ter nehal kritično preverjati sebe in svoje delo... Namesto da bi odločno odstranjeval napake, je Saranov zamenjal partijsko načelnost s prijateljskimi vezmi... V Obkomu je nastalo ozračje dobrodušnosti, brezbrčnosti, medsebojnega zamolčevanja napak...»

Posledice takšnega dela bivšega sekretarja Saranova so bile med drugim: pomanjkljive priprave na setev v šušanskem rajonu, nezadovoljiv razvoj setve v vsej oblasti. Se več. Sredi setve se je Saranov nehal ukvarjati z napornim delom. Skrbel je samo za svoje osebne stvari. Tiste dni, ko se je odločalo o uspehu setve, je Saranov vse prepuščal naključju, sam pa se je hodil zabavat k svojim prijateljem. Človek bi pričakoval

(1) »Partijsko življenje«, št. 6-1948, str. 32—33.

(2) »Partijsko življenje«, št. 2-1948, str. 38—39.

zgražanje, kritiko itd. Ne, čujte, kaj je rečeno o tem v članku:

«Člani biroja so dobro vedeli za škodljivo prakso v delu prvega sekretarja, vedeli so, da je opustil delo, da zlorablja zaupanje, ki mu ga je izkazala partijska organizacija... Vedeli so, in kakor da so malomeščani, niso pometli smeti iz hiše, ker so se bali, da ne bi pokvarili odnosov z vodstvom. Nihče izmed njih ni nastopil proti neboljševskemu stilu, ki ga je uvažal prvi sekretar Obkoma. Člani biroja ga niso ovirali, on pa članov biroja ni oviral. Tovarš Čaranov je zatiskal oči pred napakami v njihovem delu, oni pa niso vprašali sekretarja na boljševski način, kako to, da vsak dan bolj izgublja lastnosti partijskega voditelja in da se izprija v malomeščana... Če pristajemo temu, če skupna popivanja, nam postane očitno, zakaj so si v Obkomu medsebojno oprostili napake, Drugače tudi biti ne more, če ni kritike in samokritike, če se ki so povzročale oblasti in avtoriteti Obkoma, občutno škodo, voditelji zapirajo v ozek malomeščanski krog, če se ločijo od partijskega aktiva, od širokih množic komunistov in nepartijcev».

Kako pa je s kritiko in samokritiko še niže, v rajonu, in kakšni nevarnosti se izpostavljajo morebitni kritiki, naj nam pove tale primer:

«Iz obravnavanja vprašanja, kakšno je stanje v antropovskem rajonu, bi se lahko voditelji kostromskega Obkoma partije marsičesa naučili... Pred Obkomom se je razgrnila podoba, ki je pokazala, kako pokvarjena je skupina vodilnih funkcionarjev antropovskega rajona, predvsem pa prvi sekretar rajkoma Jakovljevič, in da se je ta pokvarjenost zelo razmahnila. Prvi sekretar je zbral okrog sebe ljudi, ki v rajonu niso bili na dobrem glasu, in med njimi so bili celo malopridneži. Predsednik rajonske potrošniške zveze, Kosičkin, je hud pijanec in zapravljivec, človek, ki je aktivno izpolnjeval vse osebne zahteve Jakovljeviča; sekretar rajkoma za kadrovska vprašanja, Pelevin, se najmanj zanima za delo s kadri; javni tožilec Novikov kar naprej pijančuje in je poglaj dva tisoč rubljev, Jakovljevič se je opiral na take ljudi, nehali upoštevati aktiv, preproste komuniste, in si začel domišljati, da je gospod rajona in da prav za prav sam rešuje vsa vprašanja.

Jakovljevič se ni ustavil niti pred očitnim sleparjenjem države, pred falsificiranjem 22. oktobra je bilo na njegovo pobudo poslano oblastnim organom poročilo, da je bil plan odkupa žita v rajonu natančno izpolnjen in da je vsa letina že pospravljena; v tej zvezi je bila prirejena na državne stroške slavnostna večerja s pijančevanjem. Celotni plan odkupa žita pa takrat šedaleč nj bil izpolnjen... »

Sleparije so šle Jakovljeviču od rok, kakor so mu šli tudi mnogi drugi protipartijski in protidržavni ukrepi. Vse poskuse komunistov, da bi samopašne rajonske voditelje kritizirali, je brezobzirno dušil sam Jakovljevič, ki v takšnih primerih ni poznal šale. (1)

Upravnik partijskega kabineta rajkoma, Akulič, je skušal v listu «Severna Pravda» nekaj kritizirati, toda njegov poskus se je končal, tako, da mu je sekretar rajona Jakovljevič grobo zabrusil: «Vedeti moraš, kje je tvoje mesto, ukvarjaj se s svojim poslom in ne praskaj se, kjer te ne srbja. Glede članka je bilo takoj sklenjeno: «V listu «Severna Pravda» objavljeni članek naj velja za nepravilen». Za Akuliča pa so odredili partijsko preiskavo.

«Druge poskuse kritike so preprečevali še odločneje. Ko je Jakovljevič zvedel, da namerava urednik rajonskega lista, tovarš Travin, poslati «Pravdi» dopis ga je poklical k sebi in mu zagrozil: «Odgovarjal boš, da si obrekoval funkcionarja». Na nekem plenumu rajkoma so kritizirali rajonskega javnega tožilca, Jakovljevič je to takoj preprečil, češ da rajonskega javnega tožilca ni dovoljeno kritizirati, ker je član biroja rajkoma». (2)

Kako je obkom reagiral na vse to, je razvidno iz nadaljnjega vsebine članka:

«Stanje v antropovskem rajkomu je bilo znano ne le Obkomu. Tudi biro obkoma se je moral ukvarjati s tem rajonom... Zal pa ni videti, da bi bil obkom napravil tudi zase potrebne

sklepe iz teh nauk, ki jih nudi primer antropovskega rajona.

Ko je biro obkoma obravnaval vprašanje, kakšno je stanje v antropovskem rajonu, ni nihče omenil, da je dobil obkom v 1947. letu od antropovskega rajona 56 dopisov o zatiranju kritike, administriranju, lažnem prikazovanju in pokvarjenosti, in da — v bistvu — nobenega dopisa ni obravnaval. Tako je n. pr. prvi sekretar obkoma VKP(b), tovarš Kuznecov, 26. oktobra 1947 prejel dopis o lažnem poročilu, pa ga je naslovil na tovarša Zibrova, upravnika kmetijskega oddelka pri obkomu, tovarš Zibrov pa dva meseca ni ničesar ukrenil, da bi zadevo preiskali. Skliceval se je na to, da prvi sekretar rajkoma Jakovljevič ta dejstva zanika! In s tem je bila stvar opravljena». (1)

Po tem pregledu dejanskega stanja kritike in samokritike v družbenem življenju ZSSR mislimo, da je teorija Zdanova v celoti pojasnjena kot idealistična, nestvarna in neresnična, ker se sam po sebi vsiljuje sklep, da kritika in samokritika v ZSSR ne delujeta kot zakon, da nimata ne oblike, ne moči zakona. Marksizem uči, da delujejo dialektični zakoni povsod. Če naj se po mnenju Zdanova v dejansko socialistični, komunistični družbi razvija po zakonu kritike in samokritike, tedaj v ZSSR takšne družbe, takšnega stanja kritike in malo še ni. Ne gre pa za nekašno idealno družbo, niti ne diskutiramo o zakonih bodoče družbe, marveč gre za resno resnično spoznanje in razumevanje položaja, vloge in možnosti kritike in samokritike v konkretni, realni sovjetski družbi. Mednarodno delavsko gibanje od izmišljenih fraz in definicij o življenjskih pogojih v socializmu ne more imeti nobene koristi, mednarodno delavsko gibanje mora zrediti svo resnico, sprevideti mora, kakšna protislovja nastajajo v njegovem razvoju na poti v boljšo družbo. Samo če spoznamo pravo resnico, lahko izboljšamo sami sebe, svojo pot in svojo metodo, samo z resnično analizo dejanskega stanja lahko to stanje izboljšamo, izpopolnimo, samo z resnico v rokah smo lahko samokritični.

4.

O mnogih vejah sovjetskega življenja smo poslušali same sovjetske avtoritete, iskali smo njihove analize in njihova mnenja o dejanskem stanju in o pogojih kritike in samokritike v ZSSR. Kaj pa smo našli, kaj nam povedo dejstva? Ugotovili smo, da nahajamo na vseh področjih življenja ZSSR, od kodar smo črpali primere, neki čuden, toda povsod enak pojav, čuden vsekakor za socializem, nerazumljiv za socialistično družbo, pojav, ki kakor pravijo sami, ni osamljen, ni slučajen in ki ga sami z Zdanovom na čelu imenujemo monopol.

Človek dobi vtis, da se je družbeno in politično življenje v ZSSR, po izjavah Zdanova in drugih, postavilo na glavo; tam, kjer naj bi sovjetski filozofi protestirali, hvatijo, tačas pa mednarodni proletarijat pričakuje od njih ustvarjalne aktivnosti. Sovjetski filozofi se pogrezajo v sholastiko, namesto da bi branili svobodo znanosti. Sovjetski znanstveniki drug drugega obrekujejo in preganjajo z univerz. V celih pokrajinah ZSSR partijski sekretarji kot samostojni mogotci duše sleherni pravilno življenje in celo gospodarski razvoj ljudstva. V celih rajonih partijski sekretarji preganjajo kritike, kritika je onemogočena celo v glasbi. V biologiji gospodarstvo idealisti in z materialno silo onemogočajo poskuse materialistične kritike. V Sovjetski zvezi spodnji pišejo, zgornji pa podpisujejo — celo znanstvena dela. Najbolj žalostno pa je, pravi Zdanov, da se spodnji vživljajo, da izgubljajo bojevitost, da sta se jih polastila strah in strahopetnost. Na drugi strani pa dvigajo glave monopolisti, le-ti so talenti, okrog katerih se zbirajo oboževalci, v svojem krogu in navzdol so vsevedni in vsemogočni. Zadoštuje, da si kje načelnik, pa že postaneš gospodar marksistične filozofije in katere koli resnice sploh. Judin pravi: «Položaj je povsod takšen, da kamor koli pogledate, vedno in povsod, v slehernem primeru, na mnogih mestih naletite na grupaštvo». (2), Skupine, klike, monopoli duše kritiko in samokritiko,

(1) «Partijsko življenje», št. 1-1948, str. 25.

(2) «Partijsko življenje», št. 1-1949, str. 25—26.

(1) «Partijsko življenje», št. 1-1948, str. 26.

(2) «Vprašanje filozofije», št. 1-1947, str. 286.

kjer le morejo.

Monopol je v socialističnem organizmu nakazen izrastek. Monopol je zanikanje socializma. V državi, kjer vlada formalno socialistični sistem, monopol ni nič drugega kakor obnavljanje neke vrste izkoriščanja in zatiranja tudi po socialistični revoluciji. Monopol je povsod in vedno, torej ne le v kapitalizmu, marveč tudi v socializmu, vir vseh mogočih fetišev, vir idealizma, mistike in dogmatizma. Na drugi strani pa monopol povzroča občutek strahu, onemoglosti, razbija perspektivo boja in vrednost žrtve.

Monopol uničuje in onemogoča ne le kritiko, marveč tudi samokritiko. Če človeku ne omogočimo kritike, tedaj ne pomeni zahtevati od njega samokritiko nič drugega kakor to, naj se skesa in prizna. Saj je monopol prav v tem, da onemogoča kritiko, od drugega pa nenehno zahteva »samokritiko«, t. j. naj se klanja in prizna njega kot monopol. Kritika je boj. Monopol je oblast brez boja. Monopol na drugi strani nujno ustvarja klečeplazce, kreature in sužnje. Vse sovjetske avtoritete, ki smo jih citirali, trdijo, da na njihovih področjih ni kritike, toda v Sovjetski zvezi tudi samokritike ni. Raznovidnega priznavanja in kesanja ne moremo imeti za samokritiko. Kdor se dokoplje do monopola, postane gospodar tudi nad kritiko in samokritiko. To je logično očitno in to nam potrjuje tudi primer ZSSR. Vprašajmo se, kdo ima prav za prav v ZSSR v rokah kritiko in samokritiko? Na vseh področjih, ki smo si jih ogledali, t. j. v znanosti, v filozofiji, v umetnosti, literaturi in v partijskem življenju, povsod kritiko, s tem pa tudi »samokritiko« ne le sproži in uresničuje, marveč naravnost ukazuje skoraj vedno CK VKP(b) in sam Stalin. Popolnoma razumljivo in naravno je, da CK kake partije, zlasti še komunistične partije, ki je postala vladajoča partija v deželi, skrbi za vse pango družbenega življenja, določa smer na vseh glavnih toriščih družbene dejavnosti, vodi boje za socialistične odnose, za zmago marksistično-leninističnih nazorov v znanosti, filozofiji in umetnosti. O tem ne more biti prav nobenega dvoma. Vodilna vloga CK pa ne izključuje nenehnega boja med nimenji. Samo z bojem se ustvarja novo, samo z bojem znanost napreduje, samo z bojem se upostavljajo boljši družbeni odnosi. CK ni izven tega boja niti nad njim. Vodilna vloga partije prav pomeni voditi ta boj za novo. Stanje, v katerem vodstvo samo komandira, kdaj pa kdaj razpiše kritiko in samokritiko, ji določi meje, zlasti navzgor, ne more pospeševati razvoja znanosti, filozofije in umetnosti. Zadostuje opozoriti na to, da se v ZSSR kljub »odkrivanju« subjektivnih vzrokov zastoja, kljub vsem »kritikam« in diskusijam, ki jih je zopet začel in sklepal CK in kjer so lahko kritizirali vse, samo CK ne, se stanje še vedno ni spremenilo in se tudi ni moglo spremeniti. Filozofija, n. pr., je skupaj s svojo novo revijo »Vprašanja filozofije« še vedno v stari zagati. Vprašati se, zakaj kdo drug ni sprožil in začel kritike, bi bilo nespametno in bi pomenilo, da ne vemo, kakšno je stanje v ZSSR in da ne razumemo, kaj je prav za prav monopol. Saj je monopol prav zato, ker dopušča določene spremembe samo, kadar je njemu po volji. Človek zdrave pameti prav za prav ne more razumeti, kako je mogla dežela, ki šteje 200 milijonov prebivalcev in ki ima velikansko število šol in univerz, razvijati svoje znanstveno življenje malodane trideset let brez vede o logiki in razumljivo je in ni verjetno, da ne bi bilo na desetine in desetine znanstvenikov o tem razmišljalo in da ne bi hotelo tega kritizirati. In vendar v ZSSR tja do konca druge svetovne vojne vede o logiki sploh

niso proučevali niti na srednjih niti na visokih šolah, v šole pa so jo vpeljali in kot vedo sploh priznali šele, ko jo je priznal CK VKP(b).

Ce nahajamo v ZSSR, kakor trdijo sami, monopol v filozofiji, monopol v biologiji, monopol v zgodovinoznanstvu, monopol v glasbi itd. in celo monopol v partiji, tedaj je očitno, da ne gre več za slučajne in osamljene monopole, marveč se sistem vsega življenja ZSSR spreminja in sistem monopolov. Krivde za ta sistem pa ne moremo pripisovati posameznikom. Aleksandrovu, Najdjonovu, Fedosojevu in drugim. Če je Aleksandrov kriv, da je prišlo do monopolistične oblasti na področju filozofije, ni neposredno kriv, da je Najdjonov vpeljal monopol v partijskem delu. Najdjonov pa ni neposredno kriv, da imajo v biologiji monopol idealisti, le-ti pa zopet niso neposredno krivi, da imajo v glasbi monopol formalisti. Resnici se bomo bolj približali če rečemo, da so krivi vsi, khrti pa, da so vsi žrtve sistema, ki elementarno zajema čedalje večji del življenja v ZSSR. Če pa sploh lahko kogar koli dolžimo, da je kriv tega sistema, lahko dolžimo edinole CK VKP(b).

Na koncu zastavimo preprosto vprašanje: ali morata v vsaki deželi, ki gre v socializem, kritika in samokritika tako nizko pasti? Ali se morajo nujno v vsaki deželi na njeni poti v socializem vse razne partijske, državne, znanstvene in vse druge možne in potrebne avtoritete spreminjati v monopol in cirklo kritike in samokritike, s tem pa tudi v cirklo razvoja? Ali lahko mednarodni proletariati v drugih deželah na svoji poti v socializem uporabi izkušnje ZSSR? Ali mora mednarodni proletariati sprejemati in posnemati prav vse iz ZSSR, pa naj gre tudi za velike negativne elemente. Ne, ne le da ne mora, marveč tudi ne sme! Ali se proletariati sme prav za prav učiti na lastnih napakah? Ne le sme, marveč tudi mora! Proletariat je to dolžan, proletariati je za to odgovoren, in sicer delavski razred pred lastnim delovnim ljudstvom, ves mednarodni proletariati pa pred vsem delovnim in slobodoljubnim človeštvom in pred bodočnostjo. Sicer pa je to v interesu samega proletariata. Drugače lahko gledajo na napake ZSSR samo sovražniki proletariata in napredka sploh.

V navedenih primerih smo vsaj nekoliko spoznali stanje kritike in samokritike v ZSSR. Očitno je, da s tem vsega problema notranjega življenja v ZSSR še daleč nismo izčrpali in da ostane še vrsta važnih vprašanj, ki bi jih morali čimprej in čim temeljiteje proučiti, da bi črpali iz njih izkušnje in nauke. Ugotovili smo samo, kakšno je stanje kritike in samokritike. Ugotovili smo, prav za prav so ugotovili to sovjetski avtorji in sovjetske avtoritete, da je stanje kritike in samokritike v ZSSR obupno, da je prav za prav sploh ni, in da se namesto nje povsod pojavlja njeno nasprotje — monopol. Nismo pa pojasnili, kako je do tega prišlo ali je do tega moralo priti, kateri so objektivni vzroki in subjektivne krivde, — ker obstoje eni in drugi itd. Na drugi strani pa je neovrgljivo, da je CK VKP(b) metodo monopolov, ki jo hoče zdaj prenesti na mednarodno življenje in predvsem v odnose med socialističnimi državami, prevzel iz svojega notranjega življenja in reda.

Naša naloga ni bila, govoriti o mednarodni politiki CK VKP(b). Do enega sklepa pa nujno pridemo, če proučujemo notranjo politiko CK VKP(b), namreč: da moramo vir napak in napačne poti, ki jo je ubral v mednarodni politiki CK VKP(b), da moramo enega izmed poglavitnih vzrokov kontra-revolucionarne gonje, ki jo je sprožil CK VKP(b) proti socialistični Jugoslaviji, iskati predvsem v njegovi notranji politiki.